

ספרי היסטוריה

ב. ספר שופטים

ההיסטוריה המקראית אינה ספור המעשה גרידא, אלא דרמה ממיטב המין הספרותי הזה. מתנאי הדרמה, אמר גטת, שיהיה המעשה, נושא-ענינה, מתקדם זהוליך בלי עכוב והפסק, נמשך מנקדת מוצאו או קוטבו, והמאורעות מתפתחים בו על-פי הכרח הגיוני. כך נסדרה ההיסטוריה המקראית מתחלתה ועד סופה. כבר ראינו למעלה, כי יסוד ההיסטוריה הוא בספורים ואגדות, כי חמר היסטורי מעשי מראשית ימי האמה לא נמצא לת, ואי-אפשר היה — לפי טבע הענין — למצא כמותו. ספור יציאת מצרים וסבוב שבטי ישראל במדבר עד בואם אל ארץ נושבת הוא מעין דמדומי חמה במציאות העם העברי. אין זו עובדה היסטורית, אלא אגדה עממית, שנמצא בה גרעין היסטורי. בכשרון נפלא השתמש מסדר ההיסטוריה הישראלית בחמר זה. ואם אינו היסטוריה ממש — הוא עשהו להיסטורית. בספר יהושע אנו מוצאים יסוד של עובדה היסטורית: כבוש ארץ. זהו ודאי מאורע ממש, עובדה, אף-על-פי שנמסר לנו בספר יהושע שלא כותיתו. אלו היה המחבר מוצא די-ספוק בספור המעשה בדיק מדעי, לא פחות ולא יותר, היה ספור המאורע הגדול הזה מצטמצם בדברים מעטים: בזמן מן הזמנים עברו שבטי ישראל את הירדן, לכבש ארץ של תרבות ישובית. העמים יושבי הארץ נלחמו בישראל, וזמן רב עבר, עד אשר התישב ישראל בארץ הזאת והכניע את תגוים תחתיו. מחבר ספר יהושע הרחיב את ספור המאורע להיסטוריה שלמה, לפי שציר לעצמו את התהוות הענינים. במובן ידוע גם אנו נוהגים כמותו, אלא שאנו מצירים לנו אפן המעשה לפי הבנתנו במאורעות ההיסטורית. השנוי העקרי מהשקפתנו שלנו להשקפת מסדר ההיסטוריה בתקופה קדומה הוא, כי אנו מבינים במאורעות האלה על יסוד התפתחות טבעית הכרחית, ומסדר ההיסטוריה המקראית הסבירם על יסוד הפעלה של ההשגחה תאלית. גם אנו בדורנו עכשו מעמידים חוון של ההשגחה ההיסטורית, הינו — פעלה מוסרית במאורעות העולם, אלא שאנו דנים בהם מן המאחר אל

המקדם. אנו בבחינת, נביא צופה לאחור¹ (כדברת פרידריך שליגל); ואולם מסדר ההיסטוריה המקראית הבין ודן במאורעות מן המקדם אל המאחר: הכל נעשה על-פי רצונו וכונתו של אלהי-ההיסטוריה. אין אנו מוצאים במעשי ההיסטוריה סדר מוסרי ותכלית מוסרית, אלא אלה הם עצם ההיסטוריה.

מסדר ההיסטוריה המקראית השלים עבודתו בסדור ראשיתה באפן נעלה- הוא יצר כמעט יש מאין, או מגרעין של מאורעות היסטוריים עשה היסטוריה שלמה. בספר שופטים, המסדר אחר ספר יהושע, כבר עומדות רגלינו על אדמת העובדות ההיסטוריות. מכאן ואילך לא היה המסדר נוקק עוד לכח המצאתו: עכשו חמר מעשי בידו, שהיה צריך רק לחברו אל ספורו ההיסטורי, לסדרו ולאגדו, כדי שיהא נמשך אל הקודם לו ושלאחוריו.

ספר שופטים היה בעקרו ספר היסטורי שלם ומעבד עוד בטרם נספח אל ההיסטוריה המקראית. הוא קבץ ציורים היסטוריים יפים מאד. הציורים הם למחבריה שונים, מה שנפר מסגנון הדברים – הם יצירת ספרותיות, שנאספו וְחברו לספר היסטורי. המסדר האחרון, זה שהכניס את ספר שופטים אל ההיסטוריה המקראית, הקדים לו רק את הפרשיות והראשונות, כדי להמשיך את הספור לספור ספר יהושע.

הספר מתחיל: "ויהי אחרי מות יהושע...". אבל רק בפתיחה זו נפר המשך למה שקדם לו. בתוך הפרשה הזאת אנו מוצאים ספור חדש, סותר לזה שבספר יהושע. ספור כבוש-הארץ, שנקבע כאן, הוא מכון יותר לאמת היסטורית, אלא כי שלמה בו יד המסדר, לטשטש את רשומי המקוריים. בספר יהושע אנו מוצאים בעקר שתי מלחמות גדולות, אשר הכריעו את הכף לצד שבטי ישראל, להבניע את זגויים: א) מלחמה אחת בדרום, בגבעון, כשבאו חמשת מלכי הדרום להלחם באנשי גבעון על כי השלימו עם בני-ישראל; ב) המלחמה השנית על-יד קי מרום, ששם נלחמו מלכי הצפון, ובראשם יבין מלך חזור, בשבטי ישראל. כך מספרת ההיסטוריה הפרגמטית. נפלא הוא, כי לפי הספור בספר יהושע, לכדו כל שבטי ישראל גם את ארץ יהודה. בספר שופטים מקפך הדבר באפן אחר. יהודה ושמעון, אחירי עלו תחלה יהודו, להלחם בכנעני יושב הנגב (שופטים, א ט), המלחמה המכרעת היתה בבזק ושם הכו בני יהודה ושמעון בכנעני ובפרזי עשרת אלפים איש (שם, א ד) במספרם. ענו וצנוע מחבר פרשה זו, ואינו מגזם ומפליג כבעל ספר דברי-הימים. מקפך כמו, כי לכדו בני יהודה את ירושלים וישרפוה באש (שם, א ח). אמנם זה מתנגד למה שנאמר להלן (שם, א כ"א): "ואת היבוסים ישב ירושלים לא הורישו בני בנימן, וישב היבוסים את-בני בנימן בירושלים עד היום הזה", וזה מסכים לאמת ההיסטורית. בספור פילגש בגבעה אנו מוצאים (שם, י"ט, י"ב): "ויבא עד נכח יבוס היא ירושלים, ולעצת הנער, לסור שמה, אמר אדוניו: לא נסור אל עיר נכריי אשר לא מלי ישראל הנה". ואפילו לאחר שלכד דוד את ירושלים

¹ זה נאמר גם ביהושע (ט"ו, כ"ג): אך בתרגום הינני חסר מקום זה.

(שמו"ב, ה, ה—י) עדין ישבו היבוסים בחלק העיר (שם, כ"ד, י"ז—כ"ג) ובהם גם ארונה המלך¹. עם כל זה נראה לקיים דברי הספור מלכידת ירושלים על-ידי בני יהודה. כי יתכן, שתחלה לכדוה ושרפו את העיר באש, אבל לא עמדו בה, כי חזרו היבוסים ולקחוה מידם. גם בני בנימין לכדו אחרי-כן את ירושלים. אבל לא הורישו את היבוסים, אלא אלה ישבו בקרבם כעדות הרשימה ההיסטורית. ומצב זה היה עוד בימי דוד. מה שמספר בכלב ובתו אשת עתניאל בן-קנו (שופטים, א, י"ב—ט"ז) ילמדנו, כי נמצאה תחלה בפרשה זו, אשר נספחה בזמן מאחר לספר שופטים, הרצאה היסטורית מפרטת מכבוש הארץ, אלא שקצרה, כדי לכוונה עם המספר בספר יהושע. ספור זה נמצא גם כאן (יהושע, ט"ו, ט"ו—י"ט). במסורת אגדה זו נבלעה רשימה היסטורית קדומה, מספר בה, איך נספחו משפחות כלב וקנו ליהודה (עין מאמרי, הבכורה בשבטי ישראל²). להלן (א, י) מספר יחס בני הקיני, חותן משה, לישראל (גם זה הברר שם) וסמוך לזה מספר מכבוש הכנעני, יושב צפת³; זהו הכנעני, יושב הנגב, כאמור במקום אחר (במדבר, כ"א, א—ג). בינו ובין העמלקי, יושב הנגב, היה איזה יחס של אחוה. ולפיכך נאמר עליו: עמלק יושב בארץ הנגב (שם, י"ג, כ"ט). זה אנו למדים גם מן הדברים האמורים למעלה: ובני קיני חתן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה אשר בנגב ערד וילך וישב את העמ ולקיו⁴. ועם העמלקי ישבו בני הקיני עוד בימי שאול (שמואל א, ט"ו, י). כאן לפנינו ספור כבוש הארץ בטופס אחר לגמרי. יהודה ושמעון, שבימי יהושע לא נחשבו עוד על שבטי ישראל, עלו על הכנעני בנגב וגברו עליו. ממקור זה הוא גם הספור בספר במדבר (כ"א, א—ג), ולפי דעת מסדר ספר זה אירע הדבר בימי משה—אך מה שמספר כאן, כי לכדו בני יהודה את עזה ואת אשקלון ואת עקרון, ודאי שאינו עובדה היסטורית. — ביהושע (י"ג, ג) נמנו, חמשת סרני פלשתים בכלל חלק הארץ שלא נכבשה בימי יהושע וזה מפרש עוד יותר בספר שופטים עצמו (ג, ג). ואמנם היה אפשר לישב דברי המקרא ולשער, כי כבשו בני יהודה את ערי החוף, וחזרו הפלשתים ולכדו אותן; אך מלבד עדות המקראות, שלא נכבשו הערים האלה מעולם, הגה גם בפרשה זו עצמה הוא אומר: ויהי ה' את יהודה וירש את ההר, — כי לא להוריש את יושבי העמק... באיזה זמן כבשו ישראל את ערי החוף—אם בכלל נכבשו—אין אנו יודעים בקרור. בספר שמואל—א (ו, י"ד) הוא אומר: ותשבנה הערים, אשר לקחו פלשתים מאת ישראל, לישראל—מעקרון ועד גת, אבל גם הדברים האלה ספק אם היסטוריים הם.

אחר ספור מפרט של מעשי תקף שבט יהודה ומה שכבש בארץ-ישראל בסיוע, שמעון אחיו, נקבע בפרשה זו ספור מגבורת בני יוסף (א, כ"ב—כ"ז) אשר כבשו את העיר בית אל⁵. זה סותר למספר בספר יהושע (י"ב,

¹ זה יבאר להלן בחקר ספר שמואל ב.

² לצי הרשימה הגיוגרפית בספר יהושע (י"ב, י"ג), היתה בית-אל בחלקו של בנימין. אבל

ט"ז), שבו נמנה מקום זה במספר הערים אשר לכד יהושע, מה שהוא מובן מעצמו לפי המשך הדברים שם. שהרי בית-אל היא קרובה כל-כך לעי, אשר כבש יהושע. ברי הוא, כי לקח המסדר את ספור הדברים בספר שופטים ממקור אחר, שבו היו מספרים מעשי תקף בני-יוסף ושהם כבשו את ארץ-ישראל. וקרוב לשער. כי שירי, ספר מלחמות ה' היו מספרים גבורות בני אפרים (שהרי שבט יהודה לא נמנה עוד בתחלת ההיסטוריה הישראלית על שבטי ישראל), ועל-כן נגזו, כאשר, גבר יהודה באחיו.

ספר שופטים מספר בעקר את מלחמות שבטי ישראל בארץ בימי השופטים. לפי ההיסטוריה הפרגמטית מובנים כל הדברים האלה רק מתוך התנחה הכללית, שלא נכבשה הארץ בימי יהושע. על-כן הקדים המסדר וקבע רשימה של חלקי ארץ-ישראל, שלא כבשו אותם השבטים (א, כ"ז-ל"ז). הדברים מובנים לנו דיר צרכם. לא היו שבטי ישראל בימים הראשונים עם, ולא בהסכמת כלם עברו את הירדן, לכבוש את הארץ, אלא כל שבט עלה לעצמו, לכבוש איש איש חלקו. זה מספר למעלה (א, א-כ). התאחדות שבטי ישראל לעם היתה בזמן מאחר. קצת שבטים הצליחו להאחו בארץ; אבל רבם הסתערו תחלה על עמי כנען והטילו עליהם אימה, אלא שלבסוף גברו יושבי הארץ עליהם והכניעו אותם בין עמי כנען ובין שבטי ישראל עברו כמה מאות שנה במלחמה תכופה, בתסיסות בלי הפסק. בימי שמואל ושאל נתאחדו כל שבטי ישראל והיו לעם. ראשית ההיסטוריה הישראלית היא לפי-זה בתקופה הזאת; אז היה כבוש-הארץ ההיסטורי. ואולם ההיסטוריה המקראית הסבירה את המאורעות מתוך הנחה אחרת; היא הקדימה את התהוות האמה הישראלית עד ימי צאתה מארץ מצרים וסבבה במדבר. לא שבטים בידואים חסרי-תרבות עלו בתמן על ארץ-ישראל לכבוש, אלא עם גדול, שכבר היתה לו בימים ההם היסטוריה קדומה, והוא היה ערוך ומסדר למלחמה, וגם הי צבאות הלך בראשו ונלחם את מלחמותיו. ואיך בא

אין זה סותר למספר כאן, כי לכדו בני יוסף את העיר. שהרי בנימין היה נחשב בזמן קדום על בית יוסף; ובשירת דבורה (שופטים, ה, י"ד) נאמר: "מני אפרים שרשם בעמלק, אחר יך בנימן בעממך" — כלומר: על דגל מחנה אפרים נמנה אז גם בנימין בעממיו. בסוף ימי השופטים נפרד בנימין לגמרי מאפרים, והעיר בית-אל העתיקה עברה לנחלת אפרים. ובענין שם העיר, שהיה לפניו לזו (עין גם יהושע, י"ה, י"ג), מקפר בספר בראשית (כ"ה, י"ט), שכבר בימי יעקב קראו לה בית אל. וברי הוא, כי העקר כמספר בספר שופטים, שהרי אלמלא כן, לא יתכן מה שמסיה לפי-תמו בספר שופטים (א, כ"ז): "וילך האיש ארץ החתים, ויבן עיר, ויקרא שמה לזו — הוא שמה עד היום הזה". משמעות הדברים, כי בימים ההם היתה בארץ היתים עיר ושמה לזו, ומטרה היתה בידם, כי בנה אותה אדם מעיר לזו היא בית אל, (וקרוב הדבר, כי בני לזו, שיצאו מן העיר בשעת כבושה על-ידי בני-ישראל, יסדו את לזו בארץ החתים). סגור מצור לזו וכבושה, לפי האגדה, בסיוע אדם שיצא מן העיר, הוא, לפי-דעתי, מקור הסבה של כבוש יריחו בסיוע רחב הוונת. זהו עקר הספור בטופסו המקורי. בזמן מתר מאחר אותו במצור יריחו והרחיבוהו בסזור המרגלים ומצעה רחב הוונת.

הדבר, כי בימי השופטים היו מלהמות קשות בארץ, ועמי כנען לחצו וירעצו את שבטי ישראל? בספר יהושע נאמר, כי לא כבשו את כל הארץ, ובספר שופטים באה רשימה ארנה של חלקי ארץ-ישראל, שלא הורישו השבטים, ולאחר שהסבירו את העובדה ההיסטורית באופן כזה, המציאו לה מזה גורם מוסרי. זוהי הצעת ספר שופטים בפרשיותיו הראשונות. לעיני המחבר כבר היו קנחים ספרים היסטוריים, שעליהם נוסד הספור ההיסטורי שבתורה. ברי היה לו, כי לא היה כבוש ארץ-ישראל על-ידי שבטי ישראל מאורע טבעי, אלא הכל היה מכוון ומסדר מראש מצד ההשגחה האלהית. עוד בימי האבות הקדמונים הבטיח ה' לתת לזרעם את הארץ הזאת לרשתה. על-מנת-כן הוציאים ממצרים והעבירם את הירדן. המציאות ההיסטורית לא הסכימה להנחה זו. המסדר טרח להסביר את הסתירה הזאת ול'יטבה. הוא מצא ישובים שונים לתמיה זו, ומתוך שהיה בהול, לסלק תמיה זו ול'יטבה מכל צד, קבעם כלם, ולא חש לזה, כי באמת הם סותרים זה לזה וגורמים הם עצמם לתמיה. בפרשה אחת קצרה (ג. א-ד) נכללו שלשה ישובים: א) 'למען דעת דורות בני ישראל' מה שאירע בימים ראשונים; ב) למען 'למדם מלחמה'—ישוב זה תלה בראשון וערבב שניהם באופן שקלקל את הלשון; ג) 'לנסות בני ישראל לדעת, הישמעו את מצות ה'...' אך עוד לא נתקרה דעת המסדר והקדים להצעה קצרה זו עוד מדרש ארוך (ב. א-ג). הגוים נתקיימו בארץ-ישראל בתור ע'נש לישראל, על כי לא שמעו בקול ה'. מלאך ה' בא להם מן הגלגל אל הבכים. הוא הוכיח את העם בשם ה', על כי עברו את בריתו ולא הרסו את מזבחות אלהי נכר הארץ, כאשר נצטוו. וגם אמרתי לא אגרש אותם מפניכם והיו לכם לצדים ולאליהם יהיו לכם 'למוקש' (ב. ב-ג). מסגנון הדברים אנו מכירים את השפעת ספר דברים, מאותן הפרשיות שנכתבו בגלות בבל. למדרש זה ספח המסדר ענין מות יהושע, המספר כבר בסוף ספר יהושע, כי היה צריך לפרט זה, כדי לתלות בו הסברת הענינים. כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע ואשר ראו את מעשי ה' לישראל עבדו את ה' אלהיהם, אבל אחרי מות יהושע ובני דורו קם דור חדש, אשר לא ידעו את ה', וגם את המעשה, אשר עשה לישראל. אלה עשו את הרע בעיני ה'. מעכשיו באו ימי פורענות לישראל, כי חרה בהם אף ה' ויתנם ביד שטים וילשו אותם, וימכרם ביד אויביהם מסביב, ולא יכלו עוד לעמוד בפני אויביהם' (ב. י-יג). הרי אנו עומדים בתוך אותה הטרגדיה ההיסטורית המצירת בספר שופטים. העוץ גרם. ואמנם לא על עוץ ארעי הביא ה' תקלת עליהם, אלא על זדון לבם, כי נשתקעו בחטא. כפעם-בפעם הקים להם ה' שופטים להושיע אותם מכף אויביהם, וגם אל שופטיהם לא שמעו, או שלפעמים נכנע לבבם הערל ושבו אל ה' אלהיהם בצר להם, וה' הקים להם שופט והצילם מכף אויביהם — אבל במות השופט שבו והשחיתו מאבותם. לבסוף זנחם ה' לגמרי ויאמר: 'יען אשר עברו הנגי הזה את בריתי, אשר צויתי את אבותם, ולא שמעו לקולי — וגם אני לא אוסיף להוריש איש מפניהם מן הגוים אשר עזב יהושע וימת'. זוהי הסברה מספקת, ובדברים האלה היה המסדר יכול לסיים את הקדמתו. אך בסדור האחרון נספחו עוד קצת דברים להקדמה זו: 'למען נסות במ את

ישראל. זמרים הם את דרך ה' — אם לא, ויהי ה' את הגוים האלה, לבלתי הורישם מהר, ולא נתנם ביד יהושע". הסיום הזה אינו שייך להקדמת המסדר טנאמרה למעלה, אלא להצעה הקצרה שלאחריה. הישובים באים תכופים זה אחר זה, להשוות זה לזה. כך היה נראה להם מתוך תמימות דתית; אבל באמת הם סותרים זה לזה.

על-פי הסדר, שקבע לו מחבר הספר בהקדמתו העקריית (ב, ו—כ"א), לרו את הציורים ההיסטוריים זה בזה: כשעשו בני ישראל את הרע בעיני ה', נתנם ה' ביד אויב, אשר לחץ ורעץ אותם זמן רב. אז נזכרו ישראל את ה' אלהיהם ויצעקו אליו מרוב לחצם, וה' נענה להם, ושלה להם מושיע ורֵב, אשר פָּדָאם מיד אויב. כל ימי השופט שמעון בקול ה', אך במותו חזרו ועשו את הרע בעיני ה', ואז קמה עוד-פעם צרה להם. כך היו המאורעות חוזרים חלילה כל ימי השופטים. זהו כלל, וספורי המאורעות הם פרטים בכלל זה. אך אין ספק, כי לפני מחבר ספר שופטים היו מנחים ספורים היסטוריים משכילים, שעבדו כבר עבוד אחר עבוד, והמחבר קבעם בספרו. זה נפר מסגנון הספורים וצורתם, שהם שונים מספור לספור. ספר שופטים הוא קבץ ספורים היסטוריים, אשר סדר המחבר להיסטוריה שלמה של ימי השופטים. ובהיות שֶׁקָר ספר שופטים עצמו כבר נוסד בזמן קדום בערך, יבֵר לנו, עד-כמה כבר היתה האמנות הספורית משכללת בישראל בימי בית ראשון. בהגבלת זמן ספר שופטים עלינו להבחין בין פרטי הספורים, השייכים לזמנים שונים (ולפיכך עלינו לדיק בכל ספור וספור להגביל זמנו), ובין יסודו של הספר בטופסו העקרי, שזהו אסוף הספורים להיסטוריה שלמה של ימי השופטים. ואחרי שכבר נוסד בטופסו העקרי, שלטה בו עוד יד המסדר, כשקבעו בהיסטוריה הכללית של ישראל — אך ברי הוא, כי המסדר האחרון, זה שהיה בסוף ימי מלכות פרס וקבץ כל ספרי ההיסטוריה וקבעם על סדר זמנם עד סוף הימים, שעמד הוא בהם, לא שנת ורבת את עקר טופסו. מה שהכניס הוא בג, היה רק מעט.

נבחין עכשו את הציורים ההיסטוריים שבספר שופטים על-פי סדורם שלפנינו (שאין סדר זה כרונוֹלוֹגִי, נבאר להלן).

א. ימי עתניאל בן-קנו (ג, ז—י"א). זהו ספור קצר; המאורע, נושא-ענינו, נאמר רק דרך-כלל. לפי משמעות הדברים אירע המעשה סמוך לכבוש הארץ, תכף אחרי מות יהושע, שהרי נודע לנו, כי היה כלב, אחיו הגדול, בימי יהושע. וגם עתניאל עצמו, אשר נתן לו כלב את עכסה בתו לאשה, היה מן הכובשים הראשונים (יהושע, ט"ז—י"ט; שופטים, א, י"ב—ט"ז). זה שלחץ את ישראל בימיו היה, כושן-רשעתים מלך ארם-נהרים. בזה נתקשו חוקרי המקרא, שהרי אם עלה מלך ארם-נהרים על ארץ-ישראל, ודאי כי על שבטי הצמון עלת, ומה ענינו של עתניאל בך-קנו מי הודה לכאן גֶרֶן שער, כי היה כושן-רשעתים מלך ארם. נתחלף תחלה אדם בארם, ומזה עשו לבסוף זרם-נהרים (בספרו הגדול, ח"ג, עמ' 413). יותר ממה שנתקשה גֶרֶן בקושי הגיוגרפי אני מוצא בשם מלך זה: כושן-רשעתים, שאינו בבלי (כי ארם-נהרים הוא י"ל). ולפיכך הייתי נוטה גם אני לשער, כי מלך זה היה מבני קדם.

לאפשר, שצריך לגרוס ארם ולא ארם-נהריים. וכבר הברר במאמרי, הבכורה בשבטי ישראל, כי ארם היה תחלה קרוב יותר לארץ-ישראל, לצד דרומית-מזרחית, אלא שיצאו ממקומם וקבעו ישיבתם לצד צפונית-מזרחית (עמוס, ט, ז). אבל אפשר לקיים גם את הגוטה שלפנינו. אין אנו בקיאים במאורעות אסיה המזרחית כל-כך בזמן קדום. אפשר, שעלה באמת בימים ההם מלך בבל וכבש את המדינה האלה (בתקופה ההיסטורית הזאת היו מלחמות תדירות בין מלכי בבל ומלכי מצרים, וסוריה וארץ-ישראל היו, מעבר בין שתי הממלכות התקופות), וכושן-רשעתים זה, אשר לחץ את ישראל שמונה שנים, לא היה מלך ארם-נהריים, אלא נציב מלך. ספור המעשה הוא בספר שופטים בקצור, ואין לעמוד על פרטיו. עתניאל בן-קנוזי השופט אינו כאן אישיות, אלא משג של שבט ומשפחה, אשר קם להשיע את ישראל, וכבר הברר, כי היה קנו שבט אדומי, אשר נספח בזמן מן הזמנים ליהודה.

ב. אהוד בן-גרא (ג, י"ב-1). ספור המעשה בפרשה זו הוא היסטורי; דשא ציור שלם של מאורע היסטורי גדול, שאירע בזמן קדום. לפי סדורו היה זה אחרי עתניאל בן-קנוזי, לאחר שעברו, ארבעים שנה של שלחה על ישראל. בפעם הזאת לחץ עגלון מלך מואב י"ח שנה. פרסי המאורע מספרים בקצור. עגלון מלך מואב כרת ברית עם בני עמון ועמלק ובסיועם הכה את בני ישראל ודיקה את עיר-התמרים מידם (עין למעלה, א, א). מאז היה ישראל כסוף ונכנע למואב, נושאי מנחה. בימי צרה זו עמד לישראל אחד בן-גרא מבנימין. באיזה אופן נלחם אהוד במואב, זה מספר כאן בתמימות ובסבעיות. כך היה, על-פי הרב, שחרור עם משעבד לחלתו בימים ההם. אין ספק, כי נוסד על מאורע זה שיר-גבורים, וזה נבלע בעקרו בספור שלפנינו. אהוד הרג תחלה את עגלון בביתו, ואחר-כך נמלט, השערתה מעבר הירדן מערבה. בהר אפרים, תקע בשופר וגבורי ישראל נאספו אליו. מות עגלון גרם למבוכה רבה בחיל מואב, אשר עמד בארץ-ישראל מעבר לירדן. וכשאמרו המואביים לנוס, רדפו בני ישראל אחריהם ולכדו את מעברות הירדן, ולא נתנו איש לעבר. בספור זה אין שום הפלגה במספרים — מה ששכיח הרבה בספורים ההיסטוריים של התקופה המאחרת. הוא אומר, כי נפלו מן המואביים כעשרת אלפים איש: כל שמן וכל איש-חילי. ויכנע מואב מפני בני ישראל, והארץ שקטה, שמונים שנה.

ג. שמגר בן-ענת (ג, ל"א). מאורעותיו של זה מספרים בקצרה. הוא עמד בפנה אחרת של ארץ-ישראל, לצד מערב. נראה, שהיה גבור, מעין גבורתו של שמשון. אמרו עליו, כי ב, מלמד הבקר הכה שש מאות איש מן הפלשתים. אישיותו של שמגר היא ודאי היסטורית, כי נזכר בשירת-דבורה (ה, י), ואין ספק, שגם על מעשי תקפו וגבורתו יסדו שיר-גבורים. עם-כל-זה נראה, כי טעה המחבר בהבנת דברי השיר. לא שמגר עצמו הכה שש מאות פלשתים ב, מלמד הבקר, אלא קמו בני ישראל, אשר לחצו אותם הפלשתים, על מעניהם ולוחציהם, ובידיהם לא היו כל-יזין, חרב או חנית, אלא, מלמד הבקר, והרגו בפלשתים, כראש הגבורים האלה עמד שמגר.

ד. דבורת וברק בן-אבינעם (ד-ה). זהו מאורע היסטורי גדול ורב-הערך. בפעם הראשונה אנו מוצאים בהיסטוריה הישראלית נסיון, לאחד את שבטי ישראל במלחמה לאמית. הנסיון עלה יפה, אלא שלא התמידו תוצאותיו, ושוב נפרדו ונתפזרו שבטי ישראל. נסיון כזה נעשה גם בימי גדעון ובימי יפתח. אך אחדות קצת השבטים (כי כלם לא היו מעולם בעצה אחת) לא נחקמה לזמן מרבה. ספור המעשה בימי דבורה וברק בן-אבינעם מפרט, ומח שחסר בו משלים השיר שלאחריו. ספור זה חשוב לנו הרבה גם מצד אחר: ממנו אנו למדים, איך השתמשו ביצירת הספורים האלה בשירי-גבורים, אשר ממקור זה שאבו בעקר. אנו למדים מזה, כי שמשו בדברי השירים בנאמנות רבה, ויש לספוריהם על מה לסמוך.

אם נגביל זמן מאורע זה על-פי סדר הספורים בספר שופטים, צריכים אנו לאחור הרבה. לפי דברי המסדר — עברו, לכל-הפחות, ימי דור אחד אחרי מות יהושע, עד אשר עשו בני ישראל את הרע בעיני ה'. אז מכרם ה' בידי כושן-רשעתים: אותו עבדו שמונה שנים. עתניאל בן-קנו שפט את ישראל ארבעים שנה. אחרי מותו עשו עוד את הרע בעיני ה' ויתנם ה' בידי עגלון מלך מואב: אותו עבדו י"ח שנה. מימי אהוד בן-גרא ואילך שקטה הארץ שמונים שנה. אחריו קם שמגר בן-ענת וישפוט את ישראל. אך אנו יכולים לחבר ימי שלטון יבין לאותן שמונים שנה, כי בתחלת הספור נאמר: „ניספו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' ואהוד מת" (ד, א). את יבין מלך חצור עבדו עשרים שנה. נחשוב ה' שנות שעבוד לכושן-רשעתים, ארבעים שנות שחרור בימי עתניאל בן-קנו, י"ח שנות שעבוד לעגלון מלך מואב, שמונים שנות שחרור בימי אהוד, עשרים שנות שעבוד ליבין מלך-חצור — הרי סך-הכל קפ"ז שנה. ולזה עלינו להוסיף עוד השנים מזמן כבוש ארץ-ישראל עד מות יהושע, ימי הזקנים שהאריכו ימים אחרי מות יהושע, לפי-זו יהיה זמן מאורע סיסרא לערך מאתיים שנה אחרי כבוש ארץ-ישראל. זהו ודאי אי-אפשר. עלינו להקדים הזמן בערך מאת שנה, שיהיה המאורע בדור שלישי לכניסת שבטי ישראל בארץ. בסדר הזמנים בספר שופטים יש מבוכה רבה: אין אנו יודעים, אם היו מספרים אלה בטופס העקרי של הספורים, או שהם הוספה של המסדר, שאסף את הספרים ועשאם קבץ ספר היסטורי; אך בכל-אופן אין אנו סומכים על המספרים האלה. ומצד שני קמו בזמן אחד שופטים בפנות שונות של ארץ-ישראל. קצתם לא עמדו זה אחר זה, מה שנראו מסדור הפרשיות בספר שופטים, אלא זה יחד עם זה. בדור אחד נלחמו במקומות שונים בארץ-ישראל כל שבט לעצמו, או שלפעמים חברו שנים או שלשה שבטים וסיעו זה לזה.

בעקר הדבר בספור שלפנינו אנו מוצאים חזון חדש. נלחמו תחלה בכושן-רשעתים מלך ארם-נהרים (או שנאמר מלך ארם או אפילו מלך אדום). אחר-יכן נלחמו בעגלון מלך מואב ובפלשתים — הרי כל המלחמות האלה עם אויבים מחוץ, שכני ישראל. בפעם הזאת היתה המלחמה עם יבין מלך חצור, כלומר, עם מלך-כנען, אשר נלחם בישראל בסיוע שאר מלכי כנען (ה, י"ט). זאת היתה מלחמה של שבטי ישראל עם עמי כנען, שלא נכבשו

לפני בני-ישראל, מעין מאורע-מלחמה כזה מספר גם בספר יהושע (א, א—יג), בראש מלכי כנען, שקשרו על ישראל, עמד גם בימים ההם יבין מלך-חצור. המלחמה היתה על-יד מי-מרום. אבל המלחמה בימי סיסרא היתה על-יד נחל קישון, קרוב לתר תבור. אין אני תוקע מסמרות בענין לוחי השם של מלכי חצור; כי יתכן, שחיה שם, יבין משתף למלכי חצור, כשם, אבימלך למלכי פלשתים ו, אדני-צדק או, מלכי-צדק למלכי ירושלים. אך ברי לי, כי ספור מלחמת יבין בישראל בימי דבורה וברק הוא היסטורי, וזה שבספר יהושע הוא על-פי שבלונה, שעשה לשם-כך — כלומר: למלאות את תריק בחמשך הספור ההיסטורי של התקופה הקדומה. מכבוש ארץ-ישראל בימי יהושע לא ידעו כלום זולת מאורע הכבוש עצמו. מה שמספר בספר יהושע על-דבר מלחמת יבין מלך-חצור אינו אלא אותה המלחמה בימי סיסרא בקצת שניים, כדי להקדים את המאורע ולקבעו בימי כבוש הארץ על-ידי יהושע.

אישיותה של דבורה, שתצטינה ברוח עז וגבורה במאורעות האלה, היא היסטורית. היא העירה את שבטי ישראל למלחמה לאמית זו, שעשתה רשם גדול בהיסטוריה הישראלית. בפעם הזאת נשברה זרוע הכנענים, ואפילו שגם בדורות המאחרים לא חדלו מלחמות בין ישראל ובין יושבי הארץ — אותה התקיימת, שהיתה להם בימי יבין מלך-חצור, אבודה ובטלה. לא רק את סיסרא מכר ה' ביד אשה, אלא את כל תקף הכנעני. מאורע זה היה ראשית כבוש הארץ על-ידי שבטי ישראל, ולא הפליג הפיסן באמרו:

עד שקמתי דבורה,

שקמתי עם בן-שואל⁽¹⁾.

בספור שלפנינו הוא אמר: "ודבורה אשה נביאה, אשת לפידות, היא שפטה את ישראל בעת ההיא; והיא יושבת תחת תמר דבורה, בין תרמה ובין בית-אל בחר אפרים, ויעלו אליה בני ישראל למשפט" (ד, ד—ה). ממה שנאמר: "אשה נביאה" — ברור הוא, כי הם דברי מחבר הספור בזמן מאחר, שהרי בימי דבורה, ואפילו בימי שמואל, לא היו משמשים עדין בתאר, נביא או, נביאה, אלא בתאר, ראה. גם שם המקום, תמר דבורה בא לו לאחרי-זמן, כשהיתה דבורה מפורסמת כבר בהיסטוריה הישראלית, והיו בני-אדם מראים את מקום ישיבתה וקראו לו, תמר דבורה. אך במה שהוא מספר, כי עלו בני ישראל אליה למשפט, נראה, שזוהי עובדה היסטורית, כי אלמלא כן, איך עלה בידה להליב את שבטי ישראל למלחמה לאמית וזו השבטים הבידואיים, שלפני ימי שני דורות נכנסו לארץ-ישראל להתאחו בתרבות ישובית, ועוד לא נאחזו בארץ, אלא היו מוטלים כבכף-הקלע בידי העמים אויביהם, אותם השבטים כבדו את האשה הגדולה הזאת ועלו אליה למשפט בסכסוכיהם ודברי ריבותם. — זה גרם לה, שהשתמשה בכחה הנפלה לפעלה לאמית גדולה. בראש המלחמה

(1) עין להלן בברור המלה, שקמתי.

הלאמית העמידה את ברק בן-אבינעם מקדש נפתלי. אותו הכירה מימים שהיו עולים אליה בני-ישראל למשפט. ברק טרב תחלה לקריאה זו, ולבסוף הסכים לה רק בתנאי, כי תלך גם היא עמו. דבורה נאותה גם לזה, אלא שאמרה קצת בהתול: „אפס, כי לא תהיה תפארתך על הדרך אשר אתה הולך — כי ביד אשה ימכר ה' את סיסרא.“ הדבור האחרון מכוון למעשה יעל אשת חבר הקיני, שבידה נפל סיסרא. זה לא ידעה דבורה מראש, ולפיכך נראה לי, כי זהו דבור נוסף. היא אמרה: „אפס, כי לא תהיה תפארתך על הדרך אשר אתה הולך“ — ומחבר הספור הוסיף (על-שום המאורע, שאירע אחר-כך): „כי ביד אשה ימכר ה' את סיסרא“¹.

במלחמה זו השתתפו בעקר בני נפתלי וזבולון. המחבר אינו מפליג במספרים, הוא אומר, כי אסף ברק כעשרת אלפים איש. נראה, כי לבסוף נספחו אליהם גם משאר השבטים, ומספרם היה כ-ארבעים אלף² (ה, ח). גם מספר זה אינו מגום. אל הר תבור, אשר שם נועדו גבורי ישראל, באו גם מאסרים ועמהם גם בני בנימין, מיששכר; ממכיר (כך היה נקרא אז שבט מנשה אשר בעבר הירדן מערבה), ירדו מחקקים³, כלומר: יודעים לכתוב, כשם שבאו מיששכר השרים, ומשכים בשבט ספר⁴. בכלל גדלה ההתפעלות הלאמית בקרב המנהיגים וראשי האמה, והם הלהיבו את העם למלחמה לאמית זו: „בפרע פרעות בישראל — בהתנדב עם, לעמת זה עמדו מנגד בני שבט ראובן (הוא ישב בין המשפטים, לשמע שריקות עדרים), גלעד (כך נקרא אז שבט מנשה בעבר הירדן מזרחה), בנידן, אשר היו משכירים עצמם באניות של הפיניקים, ואשר, אשר ישב על מפרציו. בשירת דבורה אנו מוצאים דברי תרעומות עצומים על השבטים האלה, שלא השתתפו במלחמה. ביחוד גדל הכעס על אנשי מרון, שהיו קרובים, כנראה, למקום המלחמה, אבל לא באו לעזרת הגלחמים. בשיר עממי נאמר בגנותם:

אורו מרון — אָמַר מִלָּאךְ יְהוָה,

ארו — אָרוֹר יוֹשְׁבֵיהָ.

פי לא באו לעזרת יְהוָה,

לעזרת יְהוָה בְּגִבּוֹרִים.

מלכי כנען ידעו והכירו כלם ערך מלחמה זו, שתוצאותיה היו גדולות ומרבות. השיר העממי, שדבר בגנות השבטים מוגי-לב, שלא באו לסייע לאחיהם, אומר במרירות מרבה:

בָּאוּ מִלְּכִים נִלְחָמוּ,

אָז נִלְחָמוּ מִלְּקֵי כְנַעַן

¹ חבור שני הדבורים האלה לא עלה יפה, ונקר שאינם שייכים זה לזה.

בְּמִצְוֵי עַל־מִי מְגִדוֹ,

קָצַע כְּסָף לֹא יִקְחוּ.

הנצחון היה גדול. חיל יבין מלך-הצור, שבראשו עמד סיסרא, שר-צבאו המקרסם, נפל לפני ישראל. בהחפזם לנוס טבעו רבים בנחל קישון, שעלו מימיו בימים ההם, מה שגרם — כנראה — הרבה למפלתם השלמה של הכנעניים. בשירת דבורה נאמר על זה בהתפעלות מרבה:

מִן־שָׁמַיִם נִלְחָמוּ —

הַכּוֹכָבִים מִמְּסֻלוֹתָם נִלְחָמוּ עִם סִיכָרָא.

נָחַל קִישוֹן גָּרְסָם —

נָחַל קְדוּמִים, נָחַל קִישוֹן —

תִּדְרְכֵי, נֶקְשֵׁי עוֹן

ספור מלחמת-סיסרא מצטנן בשכלולו; הוא אחד הציורים הספרותיים המעלים בכתבי-הקדש. תכנו הוא נעלה מצד נושא-ענינו: מעשה רב בהיסטוריה הישראלית. בקצורו מקיף הציור הזה את כל פרטי המאורע בברור מספיק. והדרמה ההיסטורית הזאת היא מלאה ענין: שעבוד ישראל ליבין מלך-הצור; הנביאה דבורה, השופטת את ישראל; האשה הנפלאה הזאת מלהבת ומעודדת את שבטי ישראל למלחמת השחרור; היא קוראה לברק בן-אבינעם מקדש נפתלי לצאת לפני העם; קרובו והסכמת דבורה לצאת גם היא למלחמה; יחוס שבטי ישראל למאורע זה; המלחמה והנצחון; אחרית סיסרא. אלמלא ראינו את היצירה הספרותית הזאת לעינינו, בכל שכלוליה ומלואה, לא היינו מצירים לנו אפשרות הדבר, להקיף בספור קצר כזה מעשים רבים ומאורעות גדולים, ושיהא הציור עם כל קצורו בולט ובהיר כל-כך. המחבר אמר להכניס אל תוך ציורו גם מעשה סיסרא ויעל אשת חבר הקיני — כי מצא ספור-המעשה בשירה שלפניו וגם היה נראה לו חשוב מצד תכנו. אבל מצד שני ראה קושי בדבר: מה לחבר הקיני בארץ-ישראל סמוך למקום המלחמה? בפסוק אחד פרש לנו את הענין בבחירות נפלאה: „וחבר הקיני נפרד מקין, מבני חֲבֹן מִשֵׁה, ויט אהלו עד אלון בצעננים אשר את קדשׁ (ד, י״א). למעלה (א, ט״ו) נאמר: „ובני קיני (מבני חֲבֹן), חֲתָן מִשֵׁה, עלו מעיר התמרים (י) את בני יהודה מדבר יהודה, אשר בנגב ער, וילך וישב את העמלקי (י). ועם העמלקי ישב הקיני עוד בימי שמואל (שמואל-א, ט״ו, ו). אבל קצת בני הקיני, משפחת חבר, נפרדו מקין ותתישבו בצפון ארץ-ישראל. ולהלן משלים מחבר הספור את הגדתו במה שצריך

(1) זה אירע בימי עליון מלך-מואב, כשהגו מואכים ועמונים את ישראל, וירשו את עיר התמרים (ג, יב).

לספורו: „וסיטרא נס ברגליו אל אהל יעל אשת חבר הקיני, — כי שלום בין יבין מלך-חצור ובין בית חבר הקיני (ד, י"ז). בדברים מועטים מסר לנו המחבר מאורע היסטורי חשוב.

לספורו צרף המחבר את השירה הנפלאה, שהיא בלי-ספק היצירה היחידה קדומה בספרות המקראית. המחבר, או המסדר, רשם בתחלתה: „ותשר דבורה וברק בן-אבינעם ביום ההוא לאמר“. נראה היה לו, כי יסדה דבורה את השירה הזאת, כי טעה בהבנת הדברים: „עד שקמתי דבורה, שקמתי אם בישראל“. מלת „שקמתי“ הבין לגוף ראשון: עד שקמתי (אני) דבורה—ואינה אלא לנקבה גוף שני: שקמת (את) דבורה. הצורה הקדומה במלת את לנקבה נוכחת היתה אתי, וכן בגטיות הפעלים¹). מובן, כי לאחר שכבר טעה המחבר (או המסדר) בהבנת המלה הזאת, נמשך אחריו גם המנקד. אבל ברי הוא, שלא דבורה יסדה את השירה, אלא זהו קבץ שירים עממיים, שנוסדו על המאורעות הגדולים בימי המלחמה. כמעט שאין מן הצורך לברר, כי מלחמה זו לא תמה עוד עם מפלת סיטרא על נחל קישון, שהיתה אמנם קטב הדרמה ההיסטורית הזאת. המלחמה ארכה עוד זמן רב, מה שמבאר בסיום דברי הספור (ד, כ"ד): „ותלך יד בני ישראל הלוך וקשה על יבין מלך-כנען, עד אשר הכריתו את יבין מלך-כנען. בימים ההם נוסדו השירים המאחדים עכשו בשירת דבורה. הם קבץ של ציורים דרמטיים מצינים בחיות מרבה, המראות בהירות ובוטחות, אבל בתכנם הם שונים זה מזה. בראש השירה הציור הנהדר של מראה זה בצאתו מאדום, אשר שם, חביון עזי, לישע עמו:

יהנה בצאתך משעיר,

בצדדך משה אדום—

אתן רעשה גם-שמים נקטם;

גם-עבים נקטו קים.

קרים נלו משני יהנה—

זה סיני משני יהנה אלהי ישך אל.

וזאת המלחמה עצמה ציר הפיטן בציר מבריק:

אן הלמו עקברי-סוס,

מצהרות וצהרות אביריו.

¹ צען דברי י. ה. שור (החלוץ א', עמ' 108) וש. פיינסקי (מספרו „מבוא לנקוד האשורית“

גראת, פי זימי המלחמה הלחימה דבורה עצמה את הלבבות בשירי-
ותעוררות. לוח מכננים דברי המיזם:

עירי עירי דבורה
שירי עירי דבורה-שירי
קום קרק וקבה שקבך-דוראכינלם

אז ינד שריד לעירי עם;
הקה ינד-לי בגבורים.

ציר נהדר תוא המחוז של אמ-סיסרא בארמונה. מצמה בכליין עינים
לשיבה בנה מצטר בעשרת-נצחון מן המלחמה:

דעד סטיון נשקקה ותנב
אם-סיסרא דעד האשנב:
סדוע בשש רכבו לבוא,
סדוע אקרו סעמי טרכבותיה

טכמות שרותיק סעננה
אף-היא משיב אקריה לה
הלא יקצאו יטלשו שלל
רעם רחמנים קראש קבר;
שלל דבקים לסיסרא
שלל-דבקים ריקמה;
דבע רחמנים קצוארי שלל י).

(1) במסורה נקוד: קצוארי בסמיכות, ואין לזה מובן מיוחד, והציר מקליל, שהרי אין צואר
לשלל. ובתרגום היקני נסחו: לצואר — שב אל סיסרא. וגם זה איננו מתיק, שחרי כבר נאמר בשיר
זה: שלל צבעים לסיסרא. והנכון: קצוארי, כלומר: אמ-סיסרא מדגרת אל לבא ומתנחמת, כי עכוב
כואו של סיסרא הוא מתוך רבוי השלל, ומלבד זה שיהלך בנה לעצמו יביא גם, צבע רחמנים
לצוארי שלל. עין דברי יש ריגיו בתרגום והמטרות בהמשים דמוס וזין (הוצאת ביש, תר"ו).

ה. גִּדְעוֹן בֶּן-יִזְבָּבֵד (שׁוֹפֵטִים, ו-ח). בַּסֵּפֶר שׁוֹפֵטִים נִסְדְּרוּ אַחֲרֵי מַלְחַמַת סִימְרָא סְפּוּרֵי-מְאֹרְעוֹת בִּימֵי הַשׁוֹפֵט גִּדְעוֹן בֶּן-יִזְבָּבֵד. הַמְסֹדֵר רֶשֶׁם כֹּאן: וְתִשְׁקַט הָאָרֶץ אַרְבַּעִים שָׁנָה (ה, ל"א). אֲבָל אֵין מְסֹדֵר-שָׁנִים זֶה הִיסְטוֹרִי. צָרִיךְ הִיָּה הַמְסֹדֵר לֹו לְתַכְלִית סְדוּרוֹ. אֵין אֲנִי יוֹדְעִים מִתִּי אִירְעוֹ הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה, אֲבָל אֲנִי מוֹצֵאִים לָהֶם סְמוּכִים הִיסְטוֹרִיִּים מִמָּקוֹם אַחֵר (עֵצוֹן לְהַלָּךְ). בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הוֹסִיפוּ לַעֲשׂוֹת אֶת זֶרַע בְּעִינֵי ה', וּבַפֶּעַם הַזֶּה נִתְּנָם ה' בְּיַד מִדְיָן, טָבַע שְׁעָבוֹדָם לְמִדְיָן מִשָּׁנָה לְגַמְרֵי מִשְׁעָבוֹדָם לְיִבְיָן מִלְךְ-חֲצוֹר. שְׁבַטֵי מִדְיָן הָיוּ בִּידוּאִיִּים, וְלֹא לְשִׁלּוֹט בְּיִשְׂרָאֵל הִיָּה חֲפָצָם, אֲלָא לְבוֹו וּלְחַמּוֹס אֶת יְגִיעָם. הַשְּׁבַטִים הַבִּידוּאִיִּים הָיוּ עוֹלִים עַל יִשְׂרָאֵל שָׁנָה בְּשָׁנָה, הֵם וּבְהַתְמָתָם, לֹאכֹלֵל אֶת תְּבוּאוֹת שְׂדוֹתֵיהֶם, וְהִיָּה אִם זֶרַע יִשְׂרָאֵל, וְעַלֵּה מִדְיָן וְעַמְלֶק וּבְנֵי-קָדָם וְעַלּוּ עֲלֵיו. וַיִּתְּנוּ עֲלֵיהֶם וַיִּשְׁחִיתוּ אֶת יְבֹל הָאָרֶץ עַד בּוֹאֵךְ עוֹזָה, וְלֹא יִשְׁאִירוּ מַחִיָּה בְּיִשְׂרָאֵל — וְשֶׁה וְשׁוֹר וְחֲמוֹר, כִּי הֵם וּמְקִנֵיהֶם יַעֲלוּ וְאֵהִלְתֶּם (י) וּבָאוּ כַדֵּי-אַרְבַּה לְרֹב, וְלָהֶם וּלְגַמְלֵיהֶם אֵין מְסֹדֵר, וַיְבָאוּ בָאָרֶץ לְשַׁחֲתוֹתָ (י, ג-ה). זֶה הֵנָּה לֹא הִיָּה שְׁעָבוֹד קְבוּעַ, אֲלָא חֲסִרֵי כַח הָיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַגֵּן עַל יְבֹל אֶרֶץ מִפְּנֵי שׁוֹטִים וְחַמְסָנִים, שְׁבַטִים בִּידוּאִיִּים עֲזִי-נַפֶּשׁ. זֹאת הִיָּתָה מַכְתֵּמְדִינָה, אֲשֶׁר נִמְשַׁכָּה שֶׁבַע שָׁנִים (ו, א). תַּחֲלָה הָיוּ הַשְּׁבַטִים בַּעֲבַר הַיַּרְדֵּן לְמַרְמֵס לְחַמְסָנִים הָאֵלֶּה; אֲבָל הֵם עָבְרוּ גַם אֶת הַיַּרְדֵּן וַיִּשְׁחִיתוּ אֶת הָאָרֶץ, עַד בּוֹאֵךְ עוֹזָה. בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ, מְנִיסִים אֶת תְּבוּאוֹתֵיהֶם מִפְּנֵי מִדְיָן: הָיוּ מַחְבִּיאִים בְּמַנְהוֹרוֹת אֲשֶׁר בְּהָרִים וְעָשׂוּ לָהֶם אֶת, הַמַּעֲרֹת וְאֵת הַמְּצֹדוֹת. הַמַּצֵּב הִיָּה נוֹרָא, וַיִּדַּל יִשְׂרָאֵל מְאֹד מִפְּנֵי מִדְיָן. בִּימֵי-צָרָה אֵלֶּה קָם לָהֶם שׁוֹפֵט וּמוֹשִׁיעַ: גִּדְעוֹן בֶּן-יִזְבָּבֵד.

סְפּוּר הַמַּעֲשֵׂה שֶׁל מַלְחַמַת גִּדְעוֹן עִם הַמְּדִינִים וּגְבוּרוֹתָיו שׁוֹנָה לְגַמְרֵי מוֹת שֶׁל אֲהוּד בֶּן-גֵּרָא וְשֶׁל דְּבוּרָה וּבֶרֶק בֶּן-אֲבִינֵעָם. יֵשׁ בּוֹ אַרְיִכוֹת דְּבָרִים, מַעֲשֵׂי-נִסִּים, גְּלוּי-מֵלֶאכֶד, שִׁיחֹת מְרֻבוֹת, אֲנִיקְדוּטוֹת יִפּוֹת. כֹּל-אֵלֶּה הִקִּיף הַמַּחְבֵּר בַּסְּפּוּר, שְׂאֵין בּוֹ אוֹתָהּ הָאֲחֻדוֹת, שְׂאֲנִי מוֹצֵאִים בַּסְּפּוּרִים הַהִיסְטוֹרִיִּים הַקְּדוּמִים. הַפְּרָטִים שְׁבוּ אֵינָם מְתַרְכְּזִים לְצִיּוֹר כִּלְלִי, אֲלָא מִתְפַּשְׁטִים וּמִתְרַחֲבִים. סְפּוּר מַלְחַמַת יִשְׂרָאֵל בִּיבִין מִלְךְ-כְּנַעַן הוּא דְרַמָּה נֶהְדֶּרֶת; סְפּוּר מַלְחַמוֹת גִּדְעוֹן בְּמִדְיָן הוּא אָפּוֹס. אֵין בּוֹ קֶטֶב הַמַּעֲשֵׂה, אֲלָא הַפְּרָטִים נִתְּרוּם זֶה בְּזֶה. קִצְתָם הֵם שֶׁלֹּא לְצָרָךְ, וּבָאוּ רַק לְהַפְלִיג מַעֲשֵׂה הַגֵּם וְלִהְעִשִּׂיר אֶת הַסְּפּוּר בְּאֲנִיקְדוּטוֹת יִפּוֹת, מַפְלִיאוֹת.

הַצֵּעַת הַסְּפּוּר וְתַחֲלָתוֹ הוּא מַעֲשֵׂה נֶס: אֵיךְ צִלְחָה עַל גִּדְעוֹן בֶּן-יִזְבָּבֵד רִיחַ ה', לְקוֹם בְּתוֹךְ אַחֲיוֹ, לְהוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל. וְזֶה הִיָּה, חֹכֵם חֲסִים בְּגַת לְהַנִּיֵּס מִפְּנֵי מִדְיָן. שֶׁם נִרְאָה אֵלֵינוּ, מֵלֶאכֶד ה' (מֵלֶאכֶד ה' זֶה יֵשֵׁב לֹו תַּחֲלָה תַּחַת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר בְּעַפְרָה בְּנַחֲלַת יִזְבָּבֵד אֲבִי הַעֲזָרִי) וְשָׂאֵל בְּשִׁלּוֹם גִּדְעוֹן: ה' עִמָּךְ, גְּבוּר הַחִילּוֹי עַל הַבְּרִכָּה הַזֹּאת הַשִּׁיב גִּדְעוֹן בְּמִרְירוֹת: בִּי אֲדוֹנֵי, וַיֵּשׁ ה' עִמָּנוּ וְלִמָּה מִצְאָתָנוּ כֹּל-זֹאתָנוּ וְאִיָּה כֹל נַפְלְאוֹתָיו, אֲשֶׁר סָפְרוּ לָנוּ אֲבוֹתֵינוּ לְאָמֵר; הֲלֹא מִמְצָרִים הֶעֱלָנוּ ה' — וְעַתָּה נִשְׁשָׁנוּ ה' וַיִּתְּנוּ בְּכַף מִדְיָן. הַמֵּלֶאכֶד עָנָהוּ עַל זֶה: לָךְ בְּכַחךְ זֶה וְהוֹשַׁעַת אֶת יִשְׂרָאֵל מִכַּף מִדְיָן — הֲלֹא שְׁלַחְתִּיךָ. אֲבָל מַחְבֵּר הַסְּפּוּר לֹא מִצָּא

(1) בְּמוֹבֵן הַעֲרָבִי שֶׁל מֵלֶךְ, אֵהֵל — אֲנִשְׁיָהּ וְכֹל הַנְּלוּיִם עֲלֵיהֶם.

די-ספיק בשיחה קצרה זו. הוא הוסיף עליה עוד שיחה ארכה בין גדעון והמלאך הדובר בו. גדעון סרב תחלה לשליחותו (זהו פרט שכיח בספורים כאלה: גם משה גם ישעיהו וגם ירמיהו סרבו תחלה בשליחותם). בשיחה זו בא פעם אחת: ויאמר אליו ה' (ו, ט"ו); נתערב למחבר-הספור ה' במלאך-ה' — מה ששכיח הרבה ביצירות הספרותיות ממקור זה (וזהוהי). אך אין ספק, כי המלאך הוא הדובר בגדעון. לבסוף עשה המלאך מעשה נס נפלא: „וישלך מלאך ה' את קצה המשענת אשר בידו ויגע בבשר ובמצות — ומלאך ה' הלך מעיניו. כשהכיר גדעון בו, כי היה מלאך ה', נתקרא מאד. אבל עכשו אמר לו ה': „שלום לך, אל תירא; לאי תמות' (ו, כ"ד). במקום שנראה לו המלאך, בנה גדעון מזבוח לה' ויקרא לו: „יהוה שלום! — עודנו בעפרת אבי העזריי. הגרעין ההיסטורי שבספור זה הוא המזבוח שעמד בעפרת אבי-העזריי, ואנשי המקום קראו לו „יהוה שלום“. כלומר, שהיה מקדש ליהוה-השלום ולא ליהוה-צבאות. בעובדה זו השתמש המחבר ותלה בה את ספורו.

בספור גלוי המלאך לגדעון חרו המחר אניקדוטה, שבעקר הדבר הוא שלא לצורך בהמשך ההרצאה הספורית. זוהי מעין בורליסקה. אלא שנראית היה למחבר יפה וגם תלה בה ענין קריאת שני שמות לשופט זה, נושא ענין ספורו: ירבעל וגדעון. לפי משמעותו אין ספק, כי ירבעל הוא שם מקורי, ואין אנו זקוקים למדרשו: „ירב בו הבעל"י). אבל השאלה היא, מה ענין שני השמות האלה? יש משערים, כי בספור זה ערוב והרכבה של שני ספורים שונים: קצתם תלו מעשה הצלת ישראל מכף מדין בגבור, אשר שמו ירבעל, וקצתם יחסו המעשה לאדם אחר, ושמו גדעון. בהרכבת שני הספורים נתקלו בשני השמות, ולישב קושי זה המציאו את האניקדוטה שלפנינו (עין שטורננצל במבואו). לי לא נראה כך, אלא ירבעל הוא השם העיקרי לגבור הספור הזה, ואחרי מעשה גבורתו קראו לו גם גדעון, על-שם מעשיו, כי גדע את קרן מדין. בזמן מאחר (י) לא ידעו אמתות הדברים והסבירו הענין באניקדוטה זו.

⁽¹⁾ בכל הספר נאמר מלאך-ה' או ה'; ואולם למעלה הוא אומר אליו „מלאך האלהים" (ו, כ).

הרי כרי, כי צבד הספור הזה ביד סופר מאחר ונכנסו בו יסודות זרים.

⁽²⁾ עין במאמרי „מדרשי שמות בכתבי-הקודש".

⁽³⁾ מקרא אחד (ירב, י"א) נראה כמסיע להשערת אלה האומרים, כי ירבעל וגדעון הם נושאי-ענין בשני ספורים שונים. הוא אומר שם: „וישלח ה' את ירבעל ואת בדן ואת יפתח... וקרוב לשער, כי בדן הוא גדעון, הרי הם שנים. אך בתרגום הקניז' והסורי הנוסח: ואת ברק (תחת בדן), ונוסח זה נראה ישר, שהרי למעלה הוא אומר: „וישכחו את ה' אלהיהם וימכרו אותם ביד סיסרא שר-צבא [יבין מלך] הצור וביד פלשתים וביד מלך מואב" (שם, שם), וכשהזכיר את סיסרא, יתכן שהזכיר גם את ברק. ואל תחמה, כי לא חשבם על סדר זמנם, אלא ברק אחרי ירבעל, כי חשב גם את סיסרא לפני מלך מואב (וחה היה בימי אהוד, שקדם לברק). אבל אפילו אם נשער, כי במקום בדן היה תחלה גדעון, אין מזה הכרע, שגדעון וירבעל הם שנים. פרשה זו שיכת לזמן מאחר, ולא שמואל אמר לדברים האלה, אלא אדם שעמד בדרך אחריו,

המחבר בא עכשו אל עקר סמורה, אבל מהוך שהיה לחוש אחרי אניק-
 דוטות, לקשטו ולתרחיבו, על-כן עלה לו הכל בערבוביה ואין סדר פנימי
 לתוצאתו. הוא מתחיל: וכל מדין ועמלק ובני-קדם נאספו יחדו ויעברו לנת
 חירדן ויחנו בעמק יזרעאל^(ו, ל"ד). זוהי תחלת המעשה, ורוח ה' לבשה
 את גדעון ויהקע בשופר – ויועק אביעזר אחרי-י. גם שלה מלאכים במנשה,
 בשטר, בזבולן ובנפתלי ויאספו אליו^(ו, ל"ד-ל"ה). אל הצעה זו סמך המסדר
 אניקדוטת, מפסקת את ההרצאה הספורית: גדעון הוא מספק, אם ינצח במלחמה,
 למיכך הוא, מנסה את האלהים בגנת הצמר^(ו, ל"ז-מ). אניקדוטת זו
 מיסודו של האלהי^(גם נזכר ג' פעמים שם האלהים) אינה יפה ביותר: הכפלת
 הנסיון בגנת הצמר היא דרדקאית. מטופס העקרי של הספור (היונה) הוא מה
 שנאמר להלן^(ו, א), זה מקביל למספר למעלה^(ו, ל"ג-ל"ח), אבל גם בטופס
 זה נקבע ענין מפליא, רוח ה' צלחה על גדעון וחזקין אנשי-ישראל מאביעזר
 ומשבט מנשה כלו וגם מאשר ומנפתלי נאספו אליו, עכשו אומר לו ה': רב
 העם אשר אתך, מתקי את מדין בידם; מן יתמאר עלי ישראל לאמר – ידי
 ושיעצה ליי. לפיכך צוהו ה' להכריזו – לאנשי לוחות: מי ירא וחזד, ישב
 ויצפור מהר הגלעד^(ו, ב-ג), ולכרוז זה שבו מן העם כ"ב אלפים, ורק עשרת
 אלפים נשארו^(ו, ב-ג). ועוד היה מספר העם אשר עם גדעון, רב – שיהיה
 הנצחון בלי מעשה נס, על-כן צוה ה' להוריד אתם אל המים ויצרפם שם.
 מעשה, צרוף זה הוא זר מאד. לבסוף נשארו, שלש מאות איש עם גדעון,
 וביד אלה אמר ה' לתת את מדין^(ו, ד-ה). הערך הספורותי של אניקדוטת זו
 אינו עולה על-זה שבספור נסיון האלהים בגנת הצמר. ולא נתקרה עוד דעת
 המחבר (או המסדר) גם בספור זה, והוא מוסיף כאן ירידת גדעון וקרה נערו
 אל מתנה המדיננים וספור החלום הזר^(שם, ט-י"ד). ציור, גבורה-הי"ל שבתחלת
 הספור ההיסטורי נתמוזו לגמרי ביד המחבר, אמנם בטופסו העקרי נאמר: ורוח
 ה' לבשה את גדעון; אך רוח ה' זו לא התמידה בו, הוא מספק בנצחונו,
 מתירא ודואג ומצפה לנסים. ולבסוף בא הנצחון באמת רק בנס. בשלש מאות
 פדים ושופרות התרידו את מתנה מדין. ההרצאה הספורית היא כאן דרדקאית,
 ואין בה אפילו קשוט של מליצה יפה, של תמימות פיוטית. אין ספק, כי
 נתקלקל הספור ההיסטורי מרב תאניקדוטות, שהכניסו בו בזמן מאתר; ואלה אינן
 מצלחות ואינן מנחות את הספור משום צד. אם נחסירן מכאן – ובוה לא נפסיד
 כלום – נצא לנו הטופס העקרי: ^(ו, ל"ג-ל"ח) וכל מדין ועמלק וכר"י עד

שהרי שם הוא אמרו: את ירבעל ואת בן ואת יפתח ואת שמואל. קר הנוסח הוא: את
 ירבעל ואת יפתח ואת שמואל. בזמן מאתר הוסיף אדם בגליון את גדעון, כי ירבעל הוא
 גדעון. מן הגליון נשתרבו הדבר לטופס הפרשה. וכשנתקשו בזה, שהרי ירבעל וגדעון הם אותו,
 שנו ונסחו. בדרך. והתרגום היני הסורי שנו ונסחו. ברק.

⁽¹⁾ לדברים האלה אין מובן. לפעל ויצפור לא מצאתי עוד מרוש מחזק; במקום מהר
 הגלעד התמחו מנסחים קצתם: מהר הגלעד.

ויצלו לקראתם". (ו, פ"ג) ויצעק איש ישראל מנפתלי ומן אשר ומן כל מנשה וידדמו אחרי מדין, ופלאמיש שלח גדעון בכל ורי אפרים וכו'. באמצע היה נמצא בטופס הקדום סמור הנצחון הראשון של ישראל. אותו החסיר המעבד, כי לא נמצאו לפי טעמו והשקפתו. במקום הספור ההיסטורי קבע את אניקדוטותיו ותמצות. הספור ההיסטורי נמשך מכאן ולחץ בצורה יפה ובסדר גמול. ברי זה, כי היתה כאן תחלה יצירה שפרוזה יפה מאד. בעבודה נקטעה ראשיתה ונתקלקלה צורתה. מכאן ואילך (ו, פ"ג—ה, כ"א) הוא הספור בטופסו המקורי, הוא שך לשיטת הספרות ההיסטורית שבמקרא.

מסיום הספור (ה, י"ח—כ"א) יכולים אנו לשער מה שהיה כתוב בראשיתו ונקטע ביד המעבד. במלחמה זו, בין ישראל ומדין, היתה התחלה של גזלת חמ"ס, מה ששכיח תדיר בשבטים הבודואיים. — זבח וצלמנץ, שני שרי מדין, נרגו בתבור את אחי גדעון. המלחמה עם מדין היתה קשה מצד אחר. נראה כי לא רק את ישראל לחצו המדינים בסיוע העמלקים ובגידתם, אלא גם את העמים שכניהם, וביחוד בני עמון ומואב. עקר מפתח היתה בשדה מואב. שם נצחם הדד בן-בדד מלך אדום (בראשית, ל"ו, ל"ה). כי אדום היתה אז ממלכה תקיפה, והדד בן-בדד בא להושיע את אחיו הצעיר ישראל ואת הקרובים אליו ביחס וגזע. התשועה הגדולה שהיתה אז לישראל, מקשרת כאן על-פי ההשקפה הישראלית, כי עמד גדעון על המדינים ונצחם. מובן, כי קמו גם שבטי ישראל במעניהם, לאחר שגבר עליהם מלך-אדום והצבא אותם מכה רבה בשדה מואב.

המסדר המשך את הספור ההיסטורי במאורעות גדעון וביחוד. אחרי המלחמה אמרו שבטי ישראל להמשיל אותו ואת בניו אחרי עליהם, אלא כי סרב גדעון לזה (ה, כ"ב—כ"ג). לשיום דברי גדעון, "זה ימשל בפסי, יש פגנה בולשת כנגד שלטון מלוכה בישראל, מה שמוצאים אנו עוד במקום מואב (שפואל-א, ה, י"א—י"ח; שם, י"ב, ו—כ"ה). בסוף פסקה, כי עשה גדעון מנומי הזבח, אשר נתנו לו בני-ישראל מתנת. אפוד, ויצג אתו בעירו בעפריה" (ה, כ"ז). בימים הראשונים לא חשבו לו זה לגנאי, אלא — אדרבה לשבח, כי נרבו לבו להציג בעירו אפוד. אבל בזמן מאחר הוסיף המסדר: "ויזנו כל ישראל אחרי שם, ויהי לגדעון ולביתו למוקש". זהו מיטודו של ספר דברים, אשר השפעתו נראית בסדור הספרים ההיסטוריים.

ו. אבימלך (ט). ספור זה הוא המשך הספור ההיסטורי הקודם לו. הציור הוא יקר מאד ושלם בכל פרטיו. עוד פעם לפנינו יצירה ספרותית כזו אשר בקשור מלחמת יבין, ועוד עולה היא על וראשונה בזויה הפורבים ובקשר-המעשה המושך את הלב. הספור אינו חליות חליות כזה של גדעון, כי אם ענין אחד מראש ועד סוף, וזל מתקדם בסדר הכרוז והגיוני. ענין פתוי בני-ישראל מצד אבימלך ובני-משפחתו, הריגת בני ירבעל — דבר שהיה שגור בימים האם: אם עלה איש לכסא, אשר על-פי הנמוס לא הצליח למלוכה, מותר להאביד את כל זרע המלוכה (זה עשה אבימלך, שהיה בן-האמה; וכזה עשה גם שלמה

לאדוניה. שהרי גדול היה אדוניה על שלמה בשנים). המשל הנעים, אשר נשא יתם על אבימלך ואנשי שכם, הוא אחת המרגליות היקרות בספרות המשלים. מובן, כי אין מן הצורך, שיהיה הפרט הזוהר-היסטורי; הינו, כי באמת הלך יתם ויעמוד בראש הר גריזים, וישא קולו ויקרא את דברי המשל הזה אלא די הוא, כי השכיל המחבר לשלב את הדברים הנעימים האלה לתוך ספורו! — במאמר געל בן-עבד: עבדו את אנשי חמור אבי שכם יש בלי-ספק איזה יחס וקשר לזה שמספר בתורה על-אודות כבוש שכם מצד בני יעקב; אלא שקשת לעמוד על המכון בו, ובפרט שהלשון מגמגמת קצת במקרא זה (מי אבימלך ומי שכם כי נעבדנו וכן בסוף: ומדוע נעבדנו אנחנו?).

ז. תולע בן-פואה ויאיר הגלעדי (י, א-ה). אחר ספור מעשה אבימלך סדר המחבר רשימה קצרה של שני שופטים, אשר קמו, להושיע את ישראל: תולע בן-פואה איש יששכר, אשר שפט את ישראל עשרים ושלוש שנה. המחבר רשם רק את שמו ושם אביו ושבתו והיכן נקבר. אחרי תולע בן-פואה שפט יאיר הגלעדי את ישראל עשרים ושתיים שנה. עליו מספר, כי היו לו, שלשים בנים, רכבים על שלשים עירים (אין אנו יודעים מה בא זה לדמנו), ושלושים ערים להם — להם יקראו חות יאיר עד היום הזה אשר בארץ הגלעד. משמעות הדברים היא, כי שלשים ערים, אשר לבני יאיר, נקראו על שם אביהם, חות יאיר. וזה סותר למה שמספר בספר במדבר (ל"ב, ל"ט—מ"א) ובספר דברים (ג, י"ד). ברי ל"י, שלא זה ולא זה דבר היסטורי, וחות יאיר נקראו על שם משפחה או שבט (ועדין מספקני, אם היה זה שבט מישראל); אך בכל-אופן אנו רואים שנוי גדול וסתירה בולטת מרשימה היסטורית אחת לחברתה. ואפשר, שלא ידע מחבר הספר את הרשימה בספר במדבר ובספר דברים; או שראה אותה ולא חש לה.

ה. יפתח הגלעדי (י"א, י"ב, ז). המחבר סדר כאן ספור מעשה יפתח, ציור היסטורי יפה וחשוב מאד. המאורעות האלה אירעו בסוף ימי השופטים, כי מצאנו בספור זה רשימת שנים: כשלוש מאות שנה אחרי כבוש ארץ סיחון ועוג (י"א, כ"ו). ואולם מסדורם של ספורי מאורעות השופטים בספר זה (כי נסדר ספור מעשה יפתח אחרי ספורי עתניאל בן-קנו, אחד בן-גרא, דבורה וברק, גדעון ואבימלך) אין הכרע לזמנו. המחבר סדר תחלה את ספורי המאורעות של השופטים, אשר קמו לישראל בארץ עבר-הירדן מערבה (עתניאל,

(¹) המספר הצפון כמשל זה מובן מאליו אנשים בעלי חכמה ומעשים טובים אינם רדפים אחרי השררה, כי אם נעזרים וריקים כאותו האסד, אשר יתגשגש למשל. ואולם האסד הזה אינו יודע, כי רק מפני קבה זו זכה למלוכה, כי צעירי התרחקו מכל שררה, ולכן הוא כועס על בני-משלתו, אם אחרי-כן יאמרו להסיר את גלו מעל צוארם. ובתשובת העצים החשובים: החולתי וכר אין המקן כאשר תבינו המפרשים והמתרגמים: האם אהרל את מתקי וכר כדי לנוע על העצים? שהרי על-מה לו לאבד את מתקו אלא: האם כבר חדלתי וכר הייתי לאילן טרק, באפן שאחרצה לקבל עלי על שררה

שמגר בך-ענת, אהוד, דבורה וברק, גדעון, אבימלך, תולע בן-פואה); עכשו בא לספר מעשי השופטים, שקמו בעבר הירדן מזרחה: יאיר הגלעדי ויפתח הגלעדי. אין ספק, כי לכל שבט היו גבוריו, אשר מעשי תקפם וגבורתם נמסרו בשירים עממיים או בספורי אגדה. וכבר הברר למעלה, כי כל ספור בספר שופטים הוא יצירה ספרותית לעצמו, והמסדר אספם וקבצם וקבעם בספרו לפי סדר, שנראה נאה ויפה בעיניו. אבל לא קבעם על סדר זמנים. תדע, שכן הוא. כאן הוא אומר, כי אירע מעשה יפתח שלש מאות שנה אחרי כבוש ארץ סיחון ועוג. ועתה צא נחשב מנין השנים של השופטים, שספורי מאורעותיהם נקבעו בספר שופטים לפני ספור מעשה יפתח: ימי השעבוד לכושן רשעתים מלך-אראם ה' שנים; ימי שלום אחרי-כן מ' שנה; לעגלון מלך מאבב נשתעבדו י"ח שנה; אחרי מפלתו שקטה הארץ פ' שנה; ימי שעבוד ליבין מלך-חצור עשרים שנה; אחרי מפלתו שקטה הארץ מ' שנה; ימי שעבוד למדין ד' שנים; ימי השלום אחרי נצחונות גדעון מ' שנה; ימי שלטון אבימלך ג' שנים; תולע בן-פואה שפט את ישראל כ"ג שנה; יאיר הגלעדי כ"ב שנה; ימי שעבוד לעגלון י"ח שנה; — סך-הכל: שייט שנה. למספר שנים אלה צריך להוסיף ימי כבוש הארץ וימי זקנת יהושע וימי הדור, אשר האריכו ימים אחרי יהושע. ולפי-זה אין חשבון השנים בספור מעשה יפתח עולה יפה. והנה אמנם אין אנו נזקקים למספרים אלה, וכבר בררתי למעלה, כי מעשה דבורה וברק צריך להקדים בערך מאת שנה. וקרוב הדבר, כי בזמן אחד קמו שנים או שלשה שופטים — זה במנה אחת של ארץ-ישראל, וזה במנה אחרת. אבל לשיטת מחבר הספר, אשר סדר את ספורי מאורעות השופטים, כאלו אירעו זה אחר זה, והרי זהו תמוה. אלא שאנו רואים, כי הסדר בספר שופטים אינו על-פי המשך הזמנים, כי אם לפי חלוקת הארץ. מנה תחלה את השופטים אשר קמו בארץ עבר-הירדן מערבה (כשבטי אפרים ובנימין, אשר נחשב תחלה לאפרים); אחרי-כן ספר מאורעות יאיר הגלעדי ויפתח הגלעדי בעבר-הירדן מזרחה, ולבסוף סים בשמעון בדרום (שאף-על-פי שהיה משבט הדן, עקר מעשי גבורותיו עשה ביהודה).

המסדר הקדים לספור מעשה יפתח הצעה כזו, שהקדים לספורי מאורעות של שאר השופטים, כדי שיהיה נמשך למה שלפניו. בני ישראל עשו הרע בעיני ה' ויתנם ה' ביד פלשתים וביד בני עמון (י, ז). הרי שבזמן אחד היו תסיסות בפנות שונות בארץ-ישראל: לצד דרומית-מערבית ולצד מזרחי. יפתח לא נלחם בפלשתים, אלא בבני עמון; ובנוגע למלחמות ישראל עם הפלשתים, הרי זה מספר במקום אחר (בתחלת ספר שמואל-א ומעשי שמשון). במרשה אחרת אנו מוצאים הגדת עדות סותרת לזו שלפנינו: וימכר אתם וה' ביד סיסרא שר צבא ויבין מלך חצור וביד פלשתים וביד מלך מואב (שמואל-א, י"ב, ט). ואחרי זה הוא אומר: וישלח ה' את ירבעל ואת בן ברק (ברק) ואת יפתח (שם, שם, י). ואמנם אמרתי למעלה, כי אין אנו משגיחים בסדר זה, שהרי אין אנו יודעים,

(¹) אין בספר ההיסטוריה לנצח, ח"א, עמ' 130.

באיזה סדר זמני אירעו המאורעות האלה. אך אם נאמר, כי ביד פלשתים, תאמר בספר שמואל-א, מכון לגבורת שמגר בך-ענת (שופטים ג, ל"א), יקשה לנו, מדוע לא הזכיר את השופט הזה? ונראה ברור, כי מכון הוא בספר שמואל-א למה שמספר בספר שופטים בפרשה שלמינו, כי מסר ה' את ישראל ביד פלשתים וביד מלך מואב ובני עמון כאחד. כי לא רק מלך בני עמון נלחם בישראל בימי יפתח, אלא גם מלך מואב, שבא לתבוע את ארצו, אשר לקחו בני ישראל ממואב בימי משה (וזה נראה גם מספור ספר במדבר, אלא כי לא לקחו בני ישראל את הארץ מיד מלך מואב, כי אם מיד מלך סיחון, וזה לקחה ממואב: במדבר, כ"א, כ"ז-ל). כי השתמש מחבר הפרשה בספר שמואל-א בפרשה זו שלמינו בספר שופטים, זה אנו למדים ממה שאמר כאן (שופטים י, ט"ז): "ויאמרו בני ישראל אל ה' חטאנו..." ובספר שמואל-א הוא אומר: "ויזעקו אל ה' ויאמר, חטאנו..." (י"ב, י).

בני עמון ומואב לתצו תחלה את בני-ישראל מעבר הירדן, ואחרי-כן עברו את הירדן ונלחמו, גם ביהודה ובבנימן ובבית-אפרים" (י, ט). בספור הדברים יש קושי מרבה: "וירעצו וירצצו את בני-ישראל בשנה ה' היא ששנה עשרה שנה את כל בני ישראל אשר בעבר הירדן". עוד לא נאמר בזה פרש מן (עין ג'קן, שם), מלבד הקושי בשני מספרים, שהבדל יחזו וסותרים זה לזה, וזה גם בשאר הדברים הלשון מן: "וירעצו וירצצו את בני ישראל..." את כל בני ישראל אשר בעבר הירדן. וברי הוא, כי יש כאן תרכבת שני ענינים, שלא עלתה יפה, וספור המעשה מקטע קצת. ודאי, שלא בשנה הראשונה לשעברם התעוררו למלחמה זו, אלא אחר שעמדו בו י"ח שנה, ותצר לישראל מאד, בסוף י"ח שנה אירע איזה מעשה, שלא נרשם בספור שלמינו. ואחרי-כן הוא אומר: "ויעברו בני עמון ובשנה הזואו את הירדן לתלחם גם ביהודה ובבנימן ובבית אפרים..." (שם, שם, ט). המלים, בשנה הזואו נשתרבו, לאחר שנקטע ספור איזה פרט, למעלה שלא במקומן. וזה מובן מהמשך הספור. השעבוד היה קשה תחלה רק בארץ עבר-הירדן; אבל ביהודה ובבנימן ובבית אפרים לא ארך זמן רב, אלא בה בשנה שנסו בני עמון לתלחם בארץ עבר-הירדן פערבה, באה התשועה על-ידי יפתח. שורי אנו רואים את מאורע המלחמה בבני עמון כי נתרכב בארץ עבר-הירדן (י"א, כ"ט; ל"ב-ל"ג). ולאחר שהיתה התשועה לישראל, נצעקו בני אפרים לריב ביפתח, על כי לא קרא להם לתלחם בבני עמון. וזה לא יתכן, אלו רעצו וירצצו בני עמון גם את בית אפרים.

ספור המלחמה אינו מפורט. המחבר קצר בו הרבה; אך לקצת זה האריך בהצעת משא-ומתן, דיפלומטי, שהיה תחלה בין יפתח ובין מלך בני עמון (י"א, י"ב-כ"ח). זוהי רשימה היסטורית חשובה - אפילו שלא יהיה בה המשא-ומתן הדיפלומטי הזה מעקר המאורע, אלא הם דברי מחבר הספור, ורי הטעים אותה יפה, ורואים היו הכתבים הדיפלומטיים ההם להקבע בקבץ ממין זה של זמננו. ומה שחשוב ביותר: הטענות משני הצדדים צדקו, איש איש לפי השקפתו. מלך בני עמון (וכפי הנראה, היה עמו גם מלך מואב) טען, כי לקח ישראל את ארץ עבר-הירדן בעלותו ממצרים, ועתה השיבה אתה בשלום. על-זה השיב

יפתח, שלא את ארץ עמון ומואב לקחו ישראל, כי אם את ארץ סיוון מלך תאמורי. ואלו היתה לעמון זה זפת ותביעה על הארץ הזאת, מדוע לא תבעו זה שלש מאות שנה? כך הסבירו להם בני ישראל את זכות-קנינם בארץ עבר-הירדן. אבל דעת עמון ומואב לא נתקרה בטענות האלה, שהרי סוף-סוף ארצם היא, מידם לקחה סיוון, ו"חזקה" של שלש מאות שנה אינה מפקעת זכותם. באופן כזה סדר המחבר את הטענות משני הצדדים; הוא, המחבר, נסמיע בספורי זהיסטוריה, שהיו נודעים ומפורסמים בימיו. הוא ידע את ספורי כבוש הארץ, שנקבע בספר במדבר (אין אנו מחליטים, כי היה ספר במדבר לעיניו, אלא המקור, שממנו שאב מחבר ספר-במדבר, היה לפני המחבר) ובספור בלק ובלעם. במי יפתח הוא שם את הדברים: ועתה הטוב טוב אתה מבלק בך-צפור מלך-מואב? הריב רב עם ישראל? אם נלחם נלחם בסוף אמנם שלח בלק לקרא את בלעם לקלל את ישראל מראתו אותם, אבל לא תבע את הערים, שכבשו ישראל מיד סיוון מלך תאמורי.

המשא-ומתן הדיפלומטי לא עשה פעולה. — עכשו התחילה המלחמה. יפתח נצח וגרש את בני עמון מגלעד וממנשה, גם את מצפה-גלעד, שהיתה בידי בני-עמון, גרש את האויבים, לבסוף עבר לארץ בני-עמון ניפם וילכוד, מערוער ועד בואן מנית עשרים ושנים עירי. ובאבל-מחולה היתה מפתחם של בני עמון שלמה, ויכנעו בני עמון מפני בני ישראל. גם בספור הנצחון הדברים קטועים ומגמגמים קצת. כונתם: ויפם מערוער ועד בואן מנית — עשרים עיר ולבדו — ועד אבלי-כרמים מכה גדולה מאד.

אחרי הנצחון הגדול הזה נצטקו בני אפרים ויעברו המצפתה (י) לריב ביפתח: מדוע עברתי? להלחם בבני עמון, ולנו לא קראת ללכת עמך? ביתך נשרף עליך באש? (י"ב, א). כטענה זו כבר שמענו מפי בני אפרים בימי מלחמת גרעון עם מדין (ת, א—ג). גרעון פיס אותם בדברים נוחים, אז רפתה רוחו מעליו בדברו הדבר הזה. אבל לדברי יפתח לא נתפסו, ותהי מלחמה קשה רבת הדמים בין אפרים וגלעד, כי הקניטו בני אפרים את בני גלעד בדבריהם: פליטי אפרים אתם גלעד בתוך מנשה (י).

בספור מעשה יפתח יש גם צד אישי-טרגי, מה שאירע לו בבתו העלובה. זה ברתי במקום אחר, בדברי על, ספורי המקרא.

(1) לפנינו הנוסח: צ ו נ ת. אמנם בנחלת בני גר נמצאה עיר בשם צמון (יהושע, יג, כ"ז), אך מה ענינה לכאן לפיכך נראה לנסח: המצפתה, כי שם בית יפתח (י"א, ל"ב). וזה שאמרו בני אפרים: ביתך נשרף עליך באש.

(2) עברתי מלשון: לא אכל לעבור את פי ה' (במדבר, כ"ב, י"ח)—למה עברת לעשות שלא כחק ומשפט. בני אפרים יחסו לעצמם את ההגמוניה המדינית, שלא יעבור שבת אחר לעשות שלא ברשותם.

(3) בני אפרים היו מונים את בני גלעד ואומרים להם: אתם גלעד פליטי אפרים בתוך מנשה (כי גלעד היה חלק ממנשה). והמלים, בתוך אפרים הן כאן בטעות.

ט. אבצן מבית לחם, אילון הזבולוני, עבדון בן-הלל הפרעטוני (י"ג, ח-ט"ז). אחר מעשה יפתח סדר המחבר רשימה של שלשה שופטים: אבצן מבית לחם (בארץ זבולון: יהושע, י"ט, ט"ז) והוא שפט את ישראל שבע שנים. עליו מספר רק, כי היו לו שלשה בנים, אשר לקח להם אביהם נשים, ושלישים בנות שלח החוצה. נאמר עליו, כי נקבר באילון בארץ זבולון. בארץ-ישראל היו כמה טקומות, שנקראו בשם אֵלון בצרוף כנוי: אֵלון-תבור, אֵלון-מעוננים וכו'. אך מה שנתיחס לזבולון בן-יעקב בן בשם אֵלון (בראשית, מ"ו, י"ד; במדבר, כ"ו, כ"ו), נראה, כי מכאן יצא לו שם זה. וכבר ראינו כיצא בזה בשמות בני יששכר, אשר יחסו לו מיטודו של ספר דברי-הימים (במאמרי, הבכורה בשבטי ישראל). אחרי אֵלון שפט את ישראל עבדון בן-הלל מפרעתון (בארץ אפרים בהר העמלקי) — עליו אמרו, כי היו לו ארבעה בנים ושלישים בני בנים, רכבים על שלשים עירים" (כדומה לזה ספרו גם על יאיר הגלעדי ונראה שזוהי מסורת אגדה אחת בשני פנים).

י. מעשה שמשון (י"ג, ט"ז). המחבר מצא ספור שלם: מעשה הקף וגבורה של אדם נפלא, וקבעתו בספרו, כי הנאהו. ספור זה הוא ענין ספרותי לעצמו, והוא נוסד בזמן קדום בדרום ארץ-ישראל. קדמות הספור נכרת בהוצאת הדברים: א) גזירות שמשון. הוא היה גזיר אלהים, מן הבטן, ולפיכך נשמרה אמו בימי הריונה לבלתי אכול, כל טמא ולבלתי שתות כל אשר יצא מגפן היין. זה היה מנהג קדום מאד. כנראה, היתה אשה עקרה, שעברו עליה ימים רבים בלי הריון, נודרת להקדיש את בנה — אם יזכנה ה' — מן הבטן לגזירות, ובימי הריונה היתה היא עצמה נוהגת בגזירות. מנהג זה בטל בזמן מאחר. ב) העלאת קרבן לה' על הצור. בפשטות ותמימות כזאת לא היו מקריבים לה' בדורות מאחרים, אפילו בימי הראשונים; זה יתכן רק בזמן קדום מאד. ג) נשואי שמשון בקחתו את אשתו התמנית. אמנם התפלאו תחלה אביו ואמו על זה ואמרו: האין בבנות אחיך ובכל-עמי אשה, כי אתה הולך לקחת אשה מפלשתים הערלימו? אבל כשצמד שמשון על דעתו ואמר: אותה קח לי, כי היא ישרה בעיני, הלכו עמו תמנתה לשדך לו את בת הפלשתי הערל-ושמשון הלא היה גזיר אלהים, מן הבטן! אין התמיה במה שעשה שמשון כן, עור כל ימי בית ראשון לא עמד אסור ההתחנות בגוים בכל חמר שבו, אבל התמיה היא במה שמספר זה בפשיטות. אביו ואמו תמהו על מעשהו ולא יותר; לבסוף הלכו הם עצמם וסיעו בשדוכיו. בזמן מאחר קצת עבד הספור הזה, ואז הוסיפו את האמתלא: ואביו ואמו לא ידעו כי מה' היא, כי תאנה הוא מבקש מפלשתים" (י"ד, ד). אבל אין בישוב קלוש זה כדי להפקיע את התמיה בדבר. מעשה שהיה כך היה, אלא כי בדורות מאחרים, בימי הנביאים, לא היה עולה על דעת אדם מישראל להמציא ספור כזה. סמני עבוד אנו מוצאים בקצת מקראות שבספור זה. בספור גלוי המלאך למנוח ואשתו נאמר תמיד, מלאך יהוה; אך באמצע (י"ג, ט) הוא אומר: וישמע האלהים בקול מנוח ויבא מלאך האלהים עוד אל האשה. וכן להלן; ויצמא מאד ויקרא אל יהוה... ויבקע אלהים" (ט"ו, י"ח-י"ט). ביד מחבר ספר שופטים, אשר סדר

את פרשיותיו וספוריו, היה ספור שמשון כצורתו כעת. הוא הוסיף רק בתחלתו את הדברים: „ויסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' ויתנם ה' ארבעים שנה" (י"ג, א), ובסופו: „והוא שפט את ישראל עשרים שנה" (ט"ז, י"א), כדי לקבוע את הספור הזה בספורי השופטים, אשר קמו לישראל אחרי מות יהושע עד ימי המלכים. אבל באמת לא היה שמשון (לפי ציורו בספור שלפנינו) שופט במשג המקורי, שנלחם את מלחמות ישראל, לשחרר אותם מידי אויביהם; או אפילו לפי משגו בזמן מאחר, שהיה מנהיג ופרנס לאמה הישראלית, מה שנאמר למשל על עלי הכהן (שמואל-א ב, י"ח). בימי שמשון עם כל מעשי, תקפו וגבורתו עמדו ישראל בשעבודם לפלשתים, וגבורתו הפלאית לא גרמה להקל עליהם. בספור עצמו נאמר: „והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים" (י"ג, ד). נראה, שהם דברי המעבד, אבל באמת לא היתה אפילו תחלת תשועה על-ידו, אדרבה, אחיו היו מתיראים והתרעמו עליו: „הלא ידעת כי משלים בנו פלשתים — ומה-זאת עשית לנו?" (ט"ז, י"א).

י"א. פסל מיכה ושבת הדני (י"ז—י"ח). ספור זה והבא אחריו (מעשה פילגש בגבעה, י"ט—כ"א) היו תחלתם בקיבוץ אחר, ומחבר ספר שופטים חברים אל ספרו ההיסטורי. או אפשר, כי עשה זה מסדר הספר בזמן מאחר. בכל-אופן ברי הוא, כי כך היו הפרשיות האלה מנחות לפני מסדר ההיסטוריה המקראית, וקשה היה לסגור את סדרו. אלו סדר מחבר הספר, או המסדר האחרון, את הספורים לפי סדר זמנם, היה צריך לקבוע את שני הספורים האלה לא בסוף ספר שופטים, אלא בתחלתו, כי מעשים אלה — עד-כמה שהם היסטוריים — אירעו בדור שני ליהושע, תכף אחר כבוש הארץ; בתחלת ימי השופטים ולא בסופם. תדע, שכן הוא: בספור פסל מיכה, אשר גולו בני שבט הדני והקימו להם בעיר דן, הוא אומר: „ויהונתן בן-גרשם בן-מששה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני..." (י"ח, ד). יהונתן בן-גרשם בן-מששה, האמור כאן, הוא לפי המשך הדברים, אותו „הנער הלוי" אשר בא לשמש במקדשו של מיכה בעד עשרה כסף לימים וצרך בגדים ומחיתו. לפי-זה אירע הדבר בדור שני ליהושע, ואז היה בן-בנו של משה עודנו נער, כלומר: אדם צעיר. ואמנם יכולים אנו לאחר זמן מאורע זה ולאמר, כי בן-גרשם בן-מששה אינו בנו ממש, אלא מבני-בניו (והרבה כזה במקרא); אבל ודאי שלא היתה זו כננת מחבר הספור הוא הקדים מעשה זה למעשה פילגש בגבעה, שאירע בימי פינחס בן-אלעזר בן-אהרן (כ, כ"ח, ע"ן מה שיברר להלן). שעמד אז לפני ארון ברית-האלהים — בתחלת ימי השופטים. לפי כננת מחבר הספורים האלה, אין אלה המשך ספורי מאורעות של ימי השופטים, אלא הוא חוזר לזמן קדום; ואך קבעם מסדר ההיסטוריה המקראית כאן ולא בתחלת ספר שופטים. כך מצא את ספר שופטים כבר מסדר בימיו, ולא מלאו לבו לשלוח יד בסדורו לשנות בו הרבה. כי לקבוע את הספורים האלה בספר שופטים במקומם הראוי, לפי סדר זמנם, היה צריך לסדר את הספר מתחלתו ועד סופו מחדש.

בספור פסל מיכה וכבוש העיר ליש, המחבר לו, אנו מוצאים שני יסודות היסטוריים ודאיים: א) מציאות מקדש בעיר דן מזמן קדום מאד; ב) כבוש העיר

לִישָׁה שֶׁהִיָּתָה תַּחֲלָה קַלּוּנִיָּה צִידוּנִיָּה וְקִבְעָתָה יָשׁוּב לְשִׁבְטֵי הַדְּגִי בְּאַרְץ. אֵיךְ סָפֵק, כִּי הָיָה בְּדֵן בּוֹמֵן קְדוּם מְאֹד מְקֻדָּשׁ חָבִיב לְעַם. אָמְרוּ עַל יִרְבְּעָם בְּגִבְעָתָה מִי עָשָׂה לֹו שְׁנֵי עֲגָלֵי זֶהָב—כְּדֵי לְהַדִּיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאֲחֵרֵי ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. הַחֲעֻמִּיד אֶת הָאֶחָד בְּבֵית־אֵל וְאֶת הַשֵּׁנִי בְּדֵן, וְזֶה שֶׁעָמַד בְּדֵן הָיָה חָבִיב בְּיֹתֵר לְיִשְׂרָאֵל (מִלְּאָה י"ב, כ"ט—ל). כִּךְ נִסְחָה הַהִיסְטוֹרִיָּה הַפְּרַגְמַטִּית אֶת סְפֹרֵי הַמְּאֻרְעוֹת. אֵךְ אֵיךְ סָפֵק, כִּי הַמְּקֻדָּשׁ בְּדֵן הָיָה קְדוּם וְרַבָּה לְזִמְנֵי יִרְבְּעָם בְּגִבְעָתָה, וְכַמוֹתָהּ גַּם הַמְּקֻדָּשׁ בְּבֵית־אֵל, אֲשֶׁר תָּלוּ בוֹ זְכוּרֵי מְאֻרְעוֹת שֶׁל יַעֲקֹב (פְּרָאשִׁית, כ"ה, י—כ, שם, ל"ה, ו—ח), וְגַם בְּעִיר דֵּן עָמַד מְקֻדָּשׁ וּפְסָל וּמִן מְרֻבֹּת לְפָנֵי יְמֵי הַמְּלָכִים. אָמְרוּ, שְׁחָדֵשׁ יִרְבְּעָם בְּגִבְעָתָה אֶת קְדֻשַׁת הַמְּקֻדָּשׁ הַתָּלוּת אֲבָל יֹתֵר גְּרָאוֹת, כִּי לֹא פָּסְקָה מְעוּלָם. כְּשֶׁבָנוּ אֶת הַמְּקֻדָּשׁ בִּירוּשָׁלַיִם, אָמְרוּ לְחַמְקֵיעַ אֶת קְדֻשַׁת שְׂאֵר הַמְּקֻדָּשׁ—מִה שֶׁלֹּא עָלָה בִּידָם אֲפִילוֹ לְגַבֵּי מְקֻדָּשׁ. הַקְּדֻשָׁה הַדְּתִית בִּיהוּדָה, וּמְכַל־שֶׁמֶן בְּאַרְץ אֲפִרַיִם. שְׁבִטֵי הַצִּפּוֹרִן לֹא הוּדוּ מְעוּלָם בְּקְדֻשַׁת בֵּית־הַבְּחִירָה בִּירוּשָׁלַיִם, וְלֹא זֶה בְּלִבְדוֹ, אֲלֵא דוֹקָא לְמְקֻדָּשׁ יִרוּשָׁלַיִם לֹא הִיָּתָה מְסוּרָה דְתִית קְדוּמָה כְּלִשְׂאָר הַמְּרֻכְזִים הַדְּתִיִּים בְּאַרְץ־יִשְׂרָאֵל. הַשְּׂאֵלָה הִיא: אֵיךְ הִתְיַחֵס מַחְבֵּר הַסְּפֹרִי הַזֶּה לְמְקֻדָּשׁ דֵּן מְסוּרָה קְדוּמָה הִיָּתָה בִּידוֹ, כִּי כָל יְמֵי הָיָה בֵּית־הָאֱלֹהִים בְּשִׁילָה עָמַד פְּסָל מִיכָה בְּדֵן, וּמִבְּנֵי בְּנֵי שֶׁל יְהוֹנָתָן בְּךְ גִּרְשָׁם בְּכֶמֶשׁ שֶׁמֶשׁ לְפָנָיו. אֵךְ מַחְבֵּר הַסְּפֹרִי מִתְיַחֵס לְמְקֻדָּשׁ זֶה בְּאִירוּנִיָּה. אֲלוֹ הָיָה הַמְּרֻכְזוֹ הַדְּתִי הַזֶּה קְדוּשׁ בְּעִינָיו, לֹא הָיָה נוֹהֵג בּוֹ קְלוּת־רֹאשׁ לְיִסְדוֹ עֲלֵיו סְפֹרִי שֶׁל בְּדִיחוּת. צָא וְחָשַׁב, אֵיךְ נִהְיָה הַדּוֹר קְדוּשָׁה בְּמְקֻדָּשׁ בֵּית־אֵל. יַחֲסֵי לֹו קְדוּמָתָהּ מְרֻבָּה וְיִסְדּוֹ עֲלֵיו סְפֹרִי נִהְדָר שֶׁל חֲלוּם יַעֲקֹב בְּצִאתוֹ מִבְּאֵר שֶׁבַע לְלַכַּת חֲרֵנָה. סְפֹרִי פְּסָל מִיכָה הוּא יִפָּה מְאֹד מְצַד עֲרֻכּוֹ הַסְּפֹרוֹתִי, הוּא יְצִירָה סְפֹרוֹתִית מִן הַמְּבַחֲרוֹת שֶׁבְּסְפֹרוֹת הַסְּפֹרוֹתִית, אֵךְ הַדְּרַת קְדוּשָׁה אֵיךְ בּוֹ יִסְדּוֹ הוּא הַלְּצֵה זֶה נִפְרָג גַּם בְּתַחֲלֹתָהּ. אֵיךְ, נִוְצָר־אֵל זֶהוּ לֹאֵם מִיכָה נִגְבּוֹ אֲלֵף וּמֵאָה כֶּסֶף, וְהִיא קְלָלָה קְלָלָה חֲרִיפָה אֶת הַגִּבְעָתָה מִיַּד הַרְדָּה בְּנָה, כִּי הוּא לָקַח אֶת הַכֶּסֶף. הָאֵם חֲרָדָה מְאֹד עַל מוּצָא שְׁפָתֶיהָ, שֶׁתֵּהָא קְלָלָתָה חֲלָה עַל בְּנָתָהּ וְתֵאמַר בְּפִיָּהּ: בְּרוּךְ בְּנֵי לֵה"י. וְעוֹד הַקְּדֻשָׁה אֶת הַכֶּסֶף הַמוּשָׁב לֵה, לְדַבֵּר שֶׁבְּצֻדָקָה. הַקְּדוּשָׁה הַסְּפֹרוֹתִית אֶת הַכֶּסֶף לֵה"י מִיָּדֵי לְבָנֵי לְעִשׂוֹת פְּסָל וּמִסְכָּה. פְּסָל זֶה, שֶׁנֶּעֱשָׂה בְּכֶסֶף הַגִּבְעָתָה, שְׁמֵשׁ לְמִיכָה, אֱלֹהִים" (אֲבָל לֹא, אֱלֹהִים אֲחֵרִים).

(1) הַכֶּסֶף, כִּי נִמְאָה הַצִּיּוֹר הַנִּמְלָא חוּחַ עֲלֵי־יָדֵי קִצָּת מְלִים אֲשֶׁר נִשְׁתַּרְבְּנוּ שֶׁלֹּא בְּמִקְוָם. וְכִךְ צִרִיךְ לְצִיּוֹר אֶת תַּחֲלֹתָהּ שֶׁל הַסְּפֹרוֹ: אֲלֵף וּמֵאָה הַכֶּסֶף אֲשֶׁר לָקַח לָךְ וְאֶת אֲלִיָּה וְגַם אָמְרָה בְּאֲזַנֵּי הַנָּח הַכֶּסֶף אֲתִי אֲנִי לְקַחְתִּי וְשִׁתָּה אֲשִׁיבֶנּוּ לָךְ וְתֵאמַר אֲמֹן בְּרוּךְ בְּנֵי לֵה"י. וְיִשָּׁב אֶת אֲלֵף וּמֵאָה הַכֶּסֶף לְאֲמֹן וְתֵאמַר אֲמֹן חֲקֵדֵשׁ הַקְּדֻשָׁה אֶת הַכֶּסֶף לֵה"י מִיָּדֵי לְבָנֵי לְעִשׂוֹת פְּסָל וּמִסְכָּה. וְחָקֵק אֲמֹן מֵאֲתִים כֶּסֶף וְתִתְנוּ לְצוּרָה..."

מִשִּׁיחָה זֶה לְפִי־תַמָּח אֲנִי לְמַדִּים, שְׁבִימִים הַרְאִשׁוֹנִים, לֹא עֲזָבוּ אֶת ה' בְּעִשׂוֹתָם לֹאֵם פְּסָל וּמִסְכָּה, אֲלֵא עָבְדוּ אוֹתוֹ בְּצוּרָה גְּרָאוֹת. צְסוֹר, כֹּל תְּמוּנָה בְּעִבּוּדָה ה' נִתְחַדֵּשׁ לֹאֵם בּוֹמֵן מְסוּרָה. בְּסֹפֵר הַכְּרִית טוֹפֵס רֹאשׁוֹן לֹא נִאֲמַר צְסוֹר זֶה, אֲבָל הוּא כְּבֵר נִקְבַּע בְּסֹפֵר הַכְּרִית טוֹפֵס שְׁנֵי (שְׁמוֹת, ל"ד, י"ז).

הזלחנו לא היה אלהים זה אלהי שבט או משפחה בישראל, אלא אלהי איש אחד. ורק לבסוף, לאחר שחמסוהו בני דן, עשוהו אלהי שבטם. בימים ההם הלכו בני שבט הדני לבקש להם נחלה לשבת, כי לא נפלה לו עד היום הוא בתוך שבטי ישראל נחלה (י"ח, א). בספר יהושע (י"ט, מ—מ"ח) רשומים תחומי הארץ אשר הפילו לנחלה לבני דן. שם מספר (י"ט, מ"ו): ויצא גבול בני דן מהם; ויעלו בני דן וילחמו עם קָשָׁם (בספר שופטים נקראה העיר קָשָׁם) וילכדו אותה. ויכו אותה לפי-חרב, וידשו אותה וישבו בה ויקראו לקָשָׁם דן כשם דן אביהם. העובדה ההיסטורית היא, כי לא נפלה לשבט הדני נחלה. ומת שמספר בספר יהושע, כי הפילו להם נחלה, אינו אלא המצאה. בזמן מאחר אמרו להסביר, שאותם השבטים, שלא עלה בידם לכבוש את חלקם, כי חזקו יושבי הארץ עליהם, וכו' בנחלתם על-פי הגורל בימי יהושע. בספר שופטים נאמר: וילחצו האמרי את-בני-דן החרוה, כי לא נתנו לרדת לצמק (א, ל"ד). התרבות הישעית אפסרית היתה הרק בעמק. אבל כל-זמן שהיו בני-דן בהר היתה אומנותו חמס. יהי דן נחש על-יד-רך, שפי פן על-יאר-ח—הנשך עקבי טוס ויפל רכבו אחר (בראשית, מ"ט, י"ז). מעין מעשה, נחש על-יד-רך היה מה שעשו בעיר קָשָׁם או קָשָׁם. זה מספר בספר שופטים בתמימות מרבה. אבל כמה גלגלים עברו על שבט זה בדרך הלכות מדרום לצפון. ממעשיהם בדרך היה גם מעשה חמס ואלמות שעשו למיכה. על צעקת חמס של זה השיבו הם בגסות: אל תשמע קולך עמנו, פן יפגעו בכם אנשים מרי נפש ואספתה נפשך ונפש ביתך (י"ח, כ"ח). קצת מבני שבט הדני היו משכירים עצמם באניות (שופטים, ה, י"ז). ורק בזמן מאחר נאחו בארץ שבט זה, להגיע לתרבות ישובית. כדי לחפות על מעשי ילדותו ולהשכיח חרפת נעורים הוסיפו בברכת יעקב את הדברים: דן ידן עמו כאחד שבטי ישראל (בראשית, מ"ט, ט"ו). נצרים הדברים בסגנונם הפרזאי, שאינם מקרר השיר הקדמון הזה.

בסוף הספור שלפנינו נאמר: ויקימו להם בני דן את הקסל, ויחנותו בך גרשם בן-משה, הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני עד יום גלות הארץ. נראה, כי הדין עם אלה המנסחים: עד יום גלות הארון. ולפי-זה אין סיום הדברים אלא סופס אחר של הסיום הבא אחריו: וישימו להם את פסל מיכה, אשר עשה, כל ימי חיות בית אלהים בשילה. בסוף ימי השופטים גלה הארון, כי לקחו אותו הפלשתים והחריבו את בית אלהים בשילה. שני סופסים היו לסיום ספורי-המעשה שלפנינו, ולבסוף הרכיבו אותם יחדו ורשמם זה אחר זה. בזמן מאחר לא הבינו ענין גלות הארון, ונסחו: גלות הארץ. שני נוסח זה הוא, כנראה, למסדר האחרון. פגנת הדברים לפי-דעתו, כי עמד פסל מיכה בן, ומבני בניו של משה שמשו לפניו (אם מבני בניו ממש, או שנתיחסו אחריו, כשם שנתיחסו הכהנים בימי בית שני לזרעו של אהרן אחיו) עד יום גלות הארץ בימי שלמנאסר מלך-אשור. ואף-על-פי שלא כך כתב מחבר הספור ולא לזה נתכן, וגם בעצם המאורע ההיסטורי יפה אמר המסדר. המקדש בן, אשר נתיחס בזמן מאחר לירבעם בן-נבט, היה מרכז דתי קדמון בארץ-ישראל: בני דן יסדוהו ושמו בו את הפסל הקדוש, שהביאו בידם, כשעלו לכבש את העיר.

אמרו על פסל זה, אלהי דן, כי חמסותו בני שבט הדני בדרך הלזכר מביח מיכה. וגם בענין כהנתם של בני-משה במקדש זה, אין ספק שלפנינו רשימה היסטורית קדומה. בזמן מאחר לא היו אומרים על זרעו של משה, כי נשתקעו בעבודת אלילים. אין ברשימה זו עדות נדאית, כי באמת שמשו בני בניו של משה במקדש דן. אבל אפילו שהיתה זו מסורת אנדה, הגה בכל-אופן היא אנדה עממית קדומה מאד. יחוס הכהנים במקדש דן לזרעו של משה הוא יותר היסטורי מיתוסם של כהני ירושלים אחרי אהרן הכהן — אחיו של משה — ונראה, כי כל עקרו של יחוס, בני אהרן הכהנים במקדש ירושלים לא בא, אלא כדי להפיק יחוס קדשתם ומצלתם של כהני המקדש בדת. עלינו לזכור תמיד, כי והיסטוריה המקראית אינה לפנינו בטופסה העקרי, המקורי, אלא באותו צבע, שצבעה אותה ההקנה הירושלמית בזמן בית שני. היא שלטה ברשומים ההיסטוריים ומחקה את גונם המקורי. מה שאנו מוצאים, אחרי העיון המרבה, ברשומים האלה מטופסם הקדום, זה יצא לנו מתוך המחק. מעין פלמקסט כזה לפנינו בספור בני בניו של משה. כבר נתקשו במובן רשימה היסטורית זו והרחיקות, ולספור פסל מיכה המציאו סיום אחר. אבל על-פי אחד הגורמים נתקיימה לנו הרשימה ההיסטורית החשובה וחזרה למקומה. בדורות מאחרים לא בלאם עוד לבם לשלוח בה יד; אבל הטילו ג' בשם משה, כדי שיהיה נקרא מנשה י. י"ב. מעשה פילגש בגבעה (י"ט—כ"א). סיום ספר שופטים הוא מעשה נורא, שאירע בגבעה, ותוצאותיו. בזמן מן הזמנים היה ספור מאורע זה בקבץ אחד עם הספור הקודם. וקמן לדבר—בשניהם הוא אומר: בימים ההם אין מלך בישראל (י"ז, ו; כ"א, כ"ה). בשני המקומות ותייף מיד: איש הישר בעיניו יעשה. בימים שלא היה מלך בישראל שלטה אנרכיה: עשה לו אדם פסל ומסכה והעמיד בביתו; בני שבט הדני הלכו לבקש להם ארץ לשבתם, ובדרך הלזכר עשו מעשה חמס; בני-בלעל עשו מעשה נורא בפילגש, ובני בנימין סרבו לעשות ברשעים דינם. קמן זה מעיד, כי נאספו הספורים בקבץ זה בימי המלכים, וקבץ הספורים בא כדי לדבר בשבח המלוכה, שקצתם היו מרנגים אחרים (שופטים, ח, י"ג; שמואל-א, ח, ז—כ"א; י"ב, ו—כ"ה; הושע, י"ג, י"א). זו היתה כונת אסף הספורים האלה הבולטת מן הדברים: בימים ההם אין מלך בישראל, איש הישר בעיניו יעשה—אבל הספורים עצמם לא נכתבו לשם-כך; אינם שייכים למחבר אחד ולא בזמן אחד נוצרו. טופסם העקרי קדום, אפשר, לימי המלכים, אך הם עברו מיד ליד ועדו כמה פעמים עד שנקבעו בקבץ הספורים ולבסוף סדרם מחבר ספר שופטים כאן.

עקר מעשה פילגש בגבעה הוא מאורע היסטורי מימי השופטים. הוא כבר היה מטרסם בימי הנביא הושע, אשר רמז לו שתי פעמים בגביאות תוכחתו

(1) הטיילו בשם משה ג' תלויה. תקן זה נעשה בזמן מאחר הרבה, שכבר התייחסו כיראת הכבוד של קדשה לנוסח המקבל, תלו אות ג' בשם זה, אבל לא כתבה בתוכו. בזמן התלמוד היה עוד הנוסח הקדום משה, כנראה מדרשתם (כנא בתרא, ק"ט).

לישראל (ט, ט; י, ט—י). אין ספק, כי רמז הנביא לאותו המעשה המבהיל המסופר בספר שופטים: העמיקו שחתו כימי הגבעה... (ט, ט) ולמלחמה שהיתה בסבה זו: מימי הגבעה חטאת ישראל, שם עמדו—לא תשיגם בגבעה מלחמה על בני עלוה" (י, ט). אין אנו יודעים, באיזה טופס היה ספור זה בימי יהושע, בכל־אופן לא היה בטופס שלפנינו, אשר נדרש ונתרחב בזמן מאוחר. זה נפר גם מסגנון הדברים, אשר הכניסו אל תוכו שלא מענינו. זמן מאורע זה הוא ימי השופטים. ירושלים היתה עדין, עיר נבריתו אשר לא מבני ישראל תגה" (י"ט, י"ב). אם היינו נוקטים להכין הדברים, שהוסיפו על ספור זה בזמן מאוחר, היינו צריכים להקדים את זמן המאורע לתחלת ישוב ישראל בארץ כנען, שהרי נאמר כאן: ושם ארון ברית ואלהים בימים ההם, ופינחס בן אלעזר בן־אהרן עמד לפני בימים ההם" (כ, כ"ז—כ"ח). הרי שאירע הדבר תקף אחרי מות יהושע. אבל אלה הם דברי מדרש מאוחר. פינחס בן־אלעזר בן־אהרן זה היא המצאה מאוחרת מימי בית שני, מדור אחרי עזרא ונחמיה. במדרש, כעין זה שהכניס אל תוך הספור שלפנינו, מציר פינחס זה היותו משמש בתור, כהן משיח מלחמה" (יהושע כ"ב, י"ג). זהו ציור של זמן מאוחר, בטוף ימי מלכות פרס. ואלו היה כן, כי אירע הדבר תקף אחרי מות יהושע, לא יתכן מה שמספר (שופטים, כ, י"ח): ויקמו ויעלו בית־אל וישאלו באלהים ויאמרו בני ישראל: מי יעלה־לנו בתחלה למלחמה עם בני בנימין ויאמר ה': יהודה בתחלה". זהו חקי של הספור בתחלת ספר שופטים (א, א). אבל גם שם וגם כאן אין זה מסכים למציאות ההיסטורית. תקף אחרי מות יהושע לא נחשב עוד יהודה על שבטי ישראל: זה לא היה אפילו בימי מלחמת סיכרא. בספור כבוש הארץ שבתחלת הספר הדברים עצמם מובנים לכל־הפחות. בזמן מאוחר היו מתפארים ביהודה, כי בחר בהם ה', שהם יעלו בתחלה להלחם בכנעני. אך הספור כאן הוא תמוה מאד. אם אמר ה': יהודה בתחלה—איך נגפו לפני בני בנימין? נראה, כי הרגישו בקושי זה, ולפיכך הטעימו ונסחו בטופס השאלה השנית (כ, כ"ג): האוסיף לגשת למלחמה עם בני בנימין אחיז ויאמר ה': עלו אליי. אבל בשאלה השלישית היו הדברים ברורים: האוסף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימין אחי, אם אחד לז' ויאמר ה': עלו, כי מחר אתננו בידך" (כ, כ"ח). בפעם הראשונה השנית לא היתה השאלה מבררת די־צרכה. שאלו תחלה: מי יעלה־לנו בתחלה למלחמה? השיב ה': יהודה בתחלה. אבל לא הבטיח, כי ינצחו. שאלו בפעם השנית: האוסיף לגשת למלחמה עם בני בנימין אחיז? השיב ה': עלו אליי. אבל לא הבטיח גם בפעם הזאת, כי ינצחו. עכשו הבינו ונסחו את השאלה כהוגן; ונראה, שפינחס בן־אלעזר עצמו סדר בפעם הזאת את השאלה: האוסף לצאת למלחמה עם בני בנימין אחי—אם אחד לז' השאלה היתה ברורה, ואי־אפשר היה להשיב עליה דברים בלתי־ברורים, על־כן באה התשובה: עלו—כי מחר אתננו בידך". ומובן, כי הבטחה ברורה כזאת אי־אפשר שתכזב. בימי בית שני היתה השאלה באלהים ענין למדי. ורק כהן הגדול מורע אהרן (פינחס בן־אלעזר בן־אהרן הכהן) היה בקי בסדורה ובנוסחתה. הוא שאל בברור מספיק, ולו השיב ה' תשובה ברורה,

שאי אפשר הטעות בה. אדם זולתו לא ידע לסדר השאלה, והתשובה היתה בטעות. ולפי השקפתם בימים ההם לא היה אדם מפקפק בישר הדבר ובצדקתו. אין כל אדם מישראל נגש אל האלהים להרצות לפניו שאלותיו. ואם הצבור סכל ושולח דברים ביד כסיל—דמו בראשו. אבל בזמן קדום, בזמן המעשה גופא, לא היו תולים בהו הטעות הצבור. כשאמר ה': "יהודה בתחלה או: כלל אליו", הרי שהבטיח, כי ינצחו. אין ה' אומר: פלתי יעלה למלחמה, או עלו אליו, כדי שיגבר האויב. כל הדברים האלה שייכים לימי בית שני, לימי שלטון הכהנים בישראל—שלטון מדיני ושלטון רוחני. ואף שאר הפרטים בספור המלחמה אינם היסטוריים, ואינם מעקר הספור בטופסו המקורי. תכסיס המלחמה האחרונה, שבה נצחו שבטי ישראל את בנימין, הוא על-פי זה, שהשתמשו בו בני ישראל במלחמה עם אנשי עי (יהושע, ח, א—כ"ט). בספור שלפנינו הוא אומר, כי במלחמה האחרונה נמלו מבני בנימין כיה אלף ומאה (כ, ל"ג). אחר-כך הוא מספר את מאורעות המלחמה בפרטות ומונה מספר הנופלים מבני בנימין: י"ח אלף, ה' אלפים ובי אלפים—סך-הכל כיה אלף (כ, מ"ד—מ"ו). כל זה הוא לפי-דעתי הוספה מאוחרת (כ, ל"ז—מ"ו). פרטי המלחמה נאמרו, אפשר, גם בטופס הראשון; אך זה לא הגאה את המסדר והחסיר אותם, ובמקומם סדר את הדברים בטופס שלפנינו. והנה ראינו למעלה, כי מספר בני בנימין עם יושבי הגבעה היה כיו אלף ושבע מאות (כ, ט"ז); וכאן הוא אומר, שרק שש מאות איש מבני בנימין נמלטו אל סלע הרמון (כ, מ"ו). ורי חסרים אלף. אבל יתכן, כי אלה נמלו בשתי המלחמות הראשונות, שבהן נצחו בני בנימין. בימי המלחמה שהיה הכעס על בני בנימין גדול מאד, נשבעו בני ישראל במצפה לפני ה': "איש ממנו לא יתן בתו לבנימן אשה" (כ"א, א). ולאחר שגברו על בנימין באו אל עריהם, ויכוסו לפי-חרכם, מעיר מתם עד-בהמה עד כל-הנמצא, וכל הערים הנמצאות שלהן באש" (כ, מ"ח). לפי-זה נשארו מבני בנימין רק אותם שנמלטו לסלע הרמון, ולא לה לא היו נשים. ועל בני ישראל חלה השבועה, שלא לתת נשים לבני בנימין. לאחר ששכך הכעס בישראל נתחרטו על שבועתם ובכו: "למה ה' אלהי ישראל היתה זאת בישראל להפקד היום מישראל שבת אחד" (כ"א, ג). בתרחתם אמרו לסלק מעשה אכזריות אחת (השמדת שבת בנימין) באחרת, כי גזרו עליהם על עיר יבש-גלעד, ורק ארבע מאות נערות בתולות החיו: אותן נתנו לנשים לבני בנימין, שרידי חרב; אך גם ענין השמדת שבת בנימין וענין השמדת עיר יבש-גלעד אינם היסטוריים.

והנה בסוף ספורנו נאמר, כי ארבע מאות נערות, אשר החיו ביבש-גלעד, לא הספיקו לכל פליטי בנימין, עוד נשארו מאתיים איש מתם בלי נשים. אותם השיאו עצה, שלמועד, תג יהוה בשילה, שבו יוצאות בנות שילה במחולות בכרמים, "יחטפו" להם איש אשתו. והיה כי יבאו אבותם או אחיהם לריב אלינו — ואמרנו אליהם: תנונו אותם, כי לא לקחנו איש אשתו במלחמה, כי לא אתם נתתם להם — כעת תאשמו" (כ"א, כ"ב¹). והנה ברי הוא, כי ענין חטיפת

(1) הדברים אינם מקוריים, ואין ספק, שהם מקטעים, כי שלטה בהם יד המסדר. מובן קרוב

הנשים" בשילה אינו היסטורי. מנוג קדום היה בשילה, כי ביום, חגי-יהוה" היו בנות שילה יוצאות בכרמים לחלל במחולות, והבחורים היו, וחטפים" להם איש אשתו. חטיפה" זו היתה רק, וזכר לדברי. מנוג של ארוסיך, והנערות כבר היו מיעדות מתולדה בוסכם אבותן או אחיותן לארוסיהן, וביום חגי-יהוה היו הבחורים באים, וחטפים" להם את הארוסות—כאלו החזיקו בהן באלמות. זה היה מנוג קדום מאד, וכנראה, היה לו תולדה יסוד דתי, שהרי על-כן היה זה בשילה, שעמד עם המקדש, וביום, תג ליהוה". בזמן מאוחר בטל טעמו וחבנו ושאר רק ה-זכר לדברי. קרוב לשער, כי ביום, והלילה עממיות" זה אירע איזה דבר גבלה, שעשו בני גבעה לבנות שילה, בשעת הרקדים, ומעשה זה גרם למלחמה של שבטי ישראל עם בני בנימין. כי מה שמקסר בספר שופטים רחוק בעיני ודחתו עובדת. פירי הספור דומים כל-כך לספור מעשה סדום (בראשית, י"ט) לא רק בקשר המאורע, אלא גם בכמה שיחות (למשל, דברי הזקן אל בני-בלעל והדומים על דלת ביתו וענין בתו התולדה ופילגש ואורת, שדומה לזה של בנות לזוט), וקשה להאמין, כי כך היה מעשה בגבעה. וגם זולת זה אין הדברים מתקיימים. נאמר תולדה, כי עמד האיש הלוי עם נערד ועם פילגשו ברוחב, ואין אדם מאסף אותם הביתה, אבל אין גם אדם פוגע בהם לרעת. צרה היתה עין בני העיר באורחים, ועכשו, כשאספם האיש הזקן אל ביתו, טענו טענת אנשי סדום, והספור שלפנינו עבר מיד ליד ונשתנה הרבה בגלגוליו. אמנם המקסר בתולדתו שיד לטוסט והראשון הקדום (מה שאין כן בנוגע לספור המלחמה, כפי שהברר למעלה). אבל גם המוסט הקדום הזה אינו המקורי. ובטרים נקבע בכתב עבר הספור משה לאון, ובזמן קדום, שהיה עוד על-פה, נשתנה גם-כן ורבת. כללו של דבר — הנביא הושע אומר: "העמיקו שחתו כימי הגבעה"; מימי הגבעה הטאת ישראל... לא תשיגם בגבעה מלחמה על בני עלוה"; וזרי ברי, כי געשתה, בזמן קדום נקלה בגבעה, ובסבתה נלחמו עם, בני עלוה". אבל מה שנעשה זה לא נמסר לנו כהיותו. במאורע הנורא הזה תלו דברי אגדה עוד בזמן קדום ומשטשו את העובדות; אך נראה, כי היה למעשה זה יחס למנוג דתי בשילה בחטיפת הנשים. זה לא סוף המאורע, אלא תחלתו.

של אבות הנערות או אחיותן הוא בענין חטיפת הבנות. אך המסדר הוציא את הדברים לכנת אחרת — כי ידאים הם את השכרטה, שנשכרו בני ישראל, שלא לתת פכנותיהם לבני בנימין לנשים. הנה תחלת הדברים: "חגונו אותם..." הוא פירט לאנשי שילה לחוס על בני בנימין, וסוף הדברים חסר. והשאר הוא בענין השכרטה. ובוה תגיתו את דעתם, שלא לראג להמך השכרטה: "כי [ה]לא לקחו (ני של, לקתגור היא טעות) איש אשתו במלחמה — כי לא אתם נתתם להם כעת תאשפוזין אין אתם אשמים בחלול השכרטה, שהרו לא אתם נתתם אז כנותיכם להם לנשים, אלא הם לקחו איש אשתו במלחמה וחטפו אותן.

בשאלת זמן חבורו של ספר שופטים נמצא הקושי בהצעת השאלה: עצמה. סמנים זמניים מבהקים וברורים מעטים מאד בספר ההיסטורי, אבל גם הסמנים האלה אינם מכריעים כלום. ברי הוא, כי כל ספור היסטורי או ספור אגדה (מעשה שמשון, פסל מיכה) שבספר שופטים הוא יצירה ספרותית לעצמו. מחבר הספר קבצם וקבעם בספרו. ולפיכך השאלה היא: קתי נוצר כל ספור וספור זה אפשר להבחין בסיוע קצת סמנים מתוכם, אבל מחבר הספר סדר: בזמן מן הזמנים את הספורים וקבלם להוצאתו ההיסטורית, ואפילו שלא שנת בהם הרבה, הנה הכניס בהם קצת רמזים או שסדרם על סדר הזמנים, וכשמוצאים אנו איזה רמזים לכך על-פיהם זמן חבורם של הספורים, השאלה היא: אם הרמזים האלה מעקר טופס הספורים או למחבר הספר הם. וכשהיה הספר שלם בקבץ ספוריו, עבר מיד ליד, ונכנסו בו קצת ענינים חדשים. לי נראה, כי שני הספורים האחרונים (פסל מיכה בצרוף כבוש לַיִש ופילגש בגבעה) היו תחלה בקבץ ספורים היסטוריים אחר, ומשם לקחם המסדר בזמן מאתר וקבעם בסוף ספר שופטים. ובספורים אלה נעשו, כפי שהברר למעלה, כמה שנויים. הסדור האחרון היה בימי מלכות פרס, כאשר נסדרה ההיסטוריה המקראית על סדר זמנית. וכבר בררתי למעלה, כי בספור פילגש בגבעה נכנס יסוד חדש מתורתו של ספר דברי הימים. כל זה מגדיל את הקושי בהתרת השאלה בנוגע לזמן חבורו של ספר שופטים.

אבל בכלל נוכל להעמיד הדבר על שלש הנחות: א) הספורים עצמם הם קדומים, וקצתם נוסדו עוד בימי השופטים או בימי המלכים הראשונים — קצת הספורים הגם לפנינו בטופסם המקורי (ספור מלחמת אהד בן-גרא, מלחמת סיסרא, ספור מלכות אבימלך ובצקר גם ספור מעשה יפתח וגבורות שמשון), וקצתם הם מרכבים מיסודות שונים (ספור מלחמת גדעון, מעשה פילגש בגבעה). בספר-שופטים נקבעו הספורים ממקומות שונים: ספור מעשה שמשון הוא יצירת ספרותית לעצמו; כיוצא בזה גם ספור פסל מיכה וכבוש לַיִש ומעשה פילגש בגבעה. הסדור הראשון של ספר-שופטים (קשה לכון את הקפו בטופס ראשון, כי נקל היה להוסיף עליו עוד קצת ענינים) נעשה גם-כן בזמן קדום בערך, בימי המלכים. לי נראה, כי נוסד הספר בצקרו באפרים. אין בו כלום מנטית לבית דוד ולבית-הבחירה בירושלים. בספור מלחמת גדעון נאמר בפשיטות, כי צוה ה' לגדעון לבנות מזבח ולהקריב עולה, אלא כי יהרס תחלה את מזבח הבעל ויכרות את האשרה אשר עליו (ו, כ"ה—ל"ב). ובספור הזה יש בכלל פגנת בולטת כלפי עבודת הבעל, אבל אין שום הקפדה כלפי עבודת יהוה— שבכל מקום. זוהי ההשקפה הדתית של עובדי יהוה באפרים, לאתר שגברה מלכות בית דוד במלחמות יהוה. אבל בסוף הספור (ת. כ"ז) נאמר: ויעש אותו גדעון לאמור, ויצג אותו בעירו בעמרה, ויזנו כל ישראל אחריו שם ויהי לגדעון ולביתו למוקש. ובדברים האחרונים הוא מצדיק על גדעון וביתו את הדין, מה שאירע להם אחרי מות גדעון, זה היה

עָנַשׁ עַל שֶׁעָמִיד פֶּסֶל בַּעֲמֵרָה. כֹּאן אֲנִי רֹאִים הַשְּׁמֵעַת תּוֹרַת הַנְּבִיאִים בַּסֵּפֶר דְּבָרִים. בַּסֵּפֶר הַבְּרִית טוֹפֵס רֵאשׁוֹן (שְׁמוֹת, כ"ג, ל"ג). נֹאמֵר: „לֹא יֵשְׁבוּ בָאָרֶץ, מִן יִחַיֵּיאוּ אוֹתָךְ לִי. כִּי תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם, כִּי־יִהְיֶה לָךְ לְמוֹקֵשׁ, וּבַסֵּפֶר הַבְּרִית טוֹפֵס שׁוֹנֵי (שֵׁם, ל"ד, י"ב) הוּא אוֹמֵר בְּקִצּוֹר: „הִשְׁמַר לָךְ פְּרִתְכֹת בְּרִית לַיֹּשֵׁב. תֵּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָא עֲלֶיהָ — פֶּן־יִהְיֶה לְמוֹקֵשׁ בְּקִרְבְּךָ. אֲבָל סַתֵּם סַמְבּוֹל צִיּוּרִי, שֶׁאִינוּ לְשֵׁם עֲבוּדָה זֹרָה, לֹא נִחְשַׁב תַּחֲלָה „זֹנֹת” ו „מוֹקֵשׁ”. זוֹהִי הַסֵּפֶר מֵאַחֲרֵת בַּסֵּפֶר שׁוֹפְטִים מִזְמַן גְּלוּת בָּבֶל. וּבְעֵקֶר הִיא סוֹתֵרֶת לְגוֹף הַסֵּפֶר, כִּי עָשָׂה אֲבִימֶלֶךְ לְבֵית גִּדְעוֹן שָׁל חַמְסָה, וְכֵן יִשְׂרָאֵל הָיָה כְּפוּי טוֹבָה לְגִדְעוֹן — וְאוֹלָם בְּהוֹסֵפָה זֶה הַצִּדִּיק עַל גִּדְעוֹן וּבֵיתוֹ אַחֲרָיו אֶת הַדִּין.

סֵפֶר גְּבוּרַת שִׁמְשׁוֹן הוּא אֲגוּדָה עִמְמִית מְקוּמִית מְדוּרָם אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. בַּסֵּפֶר פֶּסֶל מִיכָה אֲנִי מוֹצֵא, כְּמִבְּאֵר לְמַעְלָה, אִירוֹנִיָּה כְּלִפִּי אֲפֵן עֲבוֹדַת יְהוָה בְּאֶרֶץ. סֵדֶר הַעֲבוּדָה הַרְצוּיָה לִיהוָה הוּא רַק בִּירוּשָׁלַיִם עַל־יְדֵי הַכַּהֲנָיִם הַלְוִיִּים — מֵה שֶׁאֵין כֵּן בְּאֶרֶץ. וַיִּדְעוּם הֵם, בְּנֵי אֶרֶץ, בְּאֵמֶתוֹת הַדָּבָר, שֶׁהָיָה כְּמֵה שֶׁמִּיכָה שִׁמְחָה גְּדוּלָה, כֹּאשֶׁר זָכַר, שֶׁבָא הַנְּעָר הַלְוִי אֶל בֵּיתוֹ לְשִׁמְשׁ לְפָנָי „אֱלֹהֵי”: „עַתָּה יִדְעָתִי כִּי יִיטִיב יְהוָה לִי, כִּי הָיָה לִי הַלְוִי לְכַהֵן. וְכִבְר הַבָּרֵךְ, שֶׁגַם אִם מִיכָה הַקְּדִישָׁה אֶת הַכֹּהֵן לִיהוָה, וְלֹא עָלָה עַל דַּעְתָּה וְדַעַת בְּנֵי, בְּעִשְׂתֶּם פֶּסֶל וּמַסַּכָּה בְּבֵיתֶם, לְסוֹר מֵאֲחֵרֵי יְהוָה. פֶּסֶל־מַסַּכָּה זֶה הָיָה סַמְבּוֹל צִיּוּרִי לְעֲבוֹדַת יְהוָה — אוֹתוֹ קְרָאוּ „אֱלֹהִים” (י"ח, ה). כֹּאשֶׁר טָרו חֲמֵשֶׁת הַמַּרְגְּלִים הַזֵּנִיִּים אֶל בֵּית מִיכָה, אֲמָרוּ אֶל הַנְּעָר הַלְוִי: „שֶׁאֲלֵנָּא בְּאֵלֵי הֵם וְנִדְעָה תַּחֲצִלְח דְּרַכְנוּ אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ הַלְכִים עֲלֶיהָ. הוּא הִשִּׁיב לָהֶם: „לָכוּ לְשִׁלּוֹם, נָכַח יְהוָה דְּרַכְכֶם אֲשֶׁר תִּלְכְּרֵבְהוּ” (שֵׁם, ו). וְאֵין בֵּין שֶׁאֵלָה זֶה בְּאֱלֹהִים וּבֵין שֶׁאֵלֶת דּוֹד בֵּיתָה עַל־יְדֵי אֲחִימֶלֶךְ הַכֹּהֵן בְּנֵי (שְׁמוּאֵל־א, כ"ב, י) וְלֹא־כְלוּם. תִּדְעַ, שֶׁהָיָה לְאֲחֵר שֶׁהָיָה שֶׁאֵלֶךְ אֶת אֲחִימֶלֶךְ נִמְלֵט אֲבִיתָר בְּנֵי אֶל דּוֹד, וּבִידוֹ הָאֶפֶרֶד. זֶה שֶׁמֶשׁ לְדוֹד כֹּל הַיָּמִים הָיוּ מִתְחַבָּא מִפְּנֵי שֶׁאֵלֶךְ לְשֶׁאֵל בֵּיתָה (שֵׁם, כ"ג, ו-ח; שֵׁם, ל, ז-ח). וְלִפְיָזָה אֵין בְּמַעֲשֵׂה עֲצֻמוֹ שֶׁל „אֱלֹהֵי” מִיכָה עֲקִיצָה כְּלִפִּי בְּנֵי אֶרֶץ וְאֲפֵן עֲבוֹדַת יְהוָה, שֶׁהִיָּתָה נְהוּגָה בָּהֶם — כִּי כֵן עֲבָדוּ גַם בְּנֵי יְהוּדָה אֶת יְהוָה וְשֶׁאֵלּוּ בּו. אֲבָל בַּסֵּפֶר הַמַּעֲשֵׂה אֲנִי מוֹצֵא אִירוֹנִיָּה לְפַסּוֹל קְדֻשַׁת הַמִּקְדָּשׁ בְּדָן. וְאֲפִילוֹ הַעוֹבְדָה, כִּי שִׁמְשׁוּ בַּמִּקְדָּשׁ זֶה מְבַנֵּי בְּנֵי שֶׁל מִשֶׁה, לֹא עֲמַדָּה לֹא לְחַצִּילָהּ מְדַבְּרֵי גְנָאֵי שֶׁל בְּנֵי יְהוּדָה. יְכַלִּים אֲנִי לְשַׁעֵר, כִּי כֹה דְּבָרוּ גַם בְּנֵי אֶרֶץ לְהַפְחִית עֵרֶךְ הַמִּקְדָּשִׁים אֲשֶׁר בֵּיתָה. מִי יוֹדַע, מֵה הָיָה בְּעִינֵיהֶם הַכְּרוֹבִים” אֲשֶׁר בַּמִּקְדָּשׁ יְרוּשָׁלַיִם וְנִחַשׁ הַנַּחֲשֶׁת („נַחֲשֶׁתֶךָ”), שֶׁבַּסֵּפֶר־מְלָכִים עֲצֻמוֹ הָעִידוֹ עָלָיו, כִּי עֲבָדוּ לֹא הָיוּ מְקַטְרִים לְפָנָיו (מְלָכִים, י"ח, ה), וְהַצִּיּוּרִים הַסַּמְבּוֹלִיִּים יִכְּן וְבָעֵז (מְלָכִים־א, ז, כ"א) ו „מַעַר אִישׁ וְלִיּוֹת” (שֵׁם, שֵׁם, ל"ו). נִתְקִימוּ לָנוּ רַק טַעֲנוֹת בְּנֵי יְהוּדָה, שֶׁשֶׁנֶּאֱמַר לְאֲחֵיהֶם בְּנֵי אֶרֶץ קָלְקֵלָה אֶת הַשׁוֹרָה, לְהַפְלִיג בְּגוֹתָם; אֲבָל לֹא נִתְקִימוּ לָנוּ טַעֲנוֹת אֱלֹהֵי שְׁכַנְגְּדָם, מֵה הִשִּׁיבוּ אֱלֹהֵי עַל תְּרַפַּת אֲחֵיהֶם.

בְּגִלוּת בָּבֶל סִדְרוּ לָהֶם אֶת סִפְרֵי־הַהִיסְטוֹרִיָּה הַרְאִשׁוֹנִים וּבְכַלְלָם גַּם סֵפֶר שׁוֹפְטִים. כְּבֵר בְּרִיתִי לְמַעְלָה, כִּי הַקְּדִימוּ לְסֵפֶר זֶה הַצַּעַח (ב, י"א — כ"א). אוֹתָה תְּבָרוּ לְהַקְדִּמָּה הַרְאִשׁוֹנָה, אֲלֵא שְׁחָבוּר זֶה לֹא עָלָה יְהוָה וְעַל־כֵּן סוֹתֵרִים קֶצֶת

חזרבים אלה לאלות. בסוף ימי מלכות פרם, משנסדרה ההיסטוריה המקראית על
 סדר הזמנים, הוסיפו קצת ענינים בספר פילגש בגבעה, ובהקף זה נקבע ספר
 שופטים בכתב-הקודש. אבל בכלל מעלות ון החוסמות בספר זה. לפנינו ספר
 היסטורי קדום מאד, קבץ ספורים היסטוריים יפים ומשכללים, מרבי-הערך ון
 מצד חכנם וון מצד צורתם. ובהיות כי בעקר נתקמו לנו בטופס המקורי,
 על-כן אנו מוצאים בהם ציורים נאמנים מהזמנים התרבותיים של שבטי ישראל
 בזמנים שונים (מזמן דור שני או שלישי לכבוש הארץ עד ימי המלכים)
 ובמקומות שונים בארץ-ישראל. הספורים מצטיינים גם באקנות ספרותית מרבה
 ובסגנונם היפה. מעטים כמותו, בגודן זה, בשאר הספרים ההיסטוריים שבמקרא.

